

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra sociologie a andragogiky

Proměny modernity v dílech Giddense a Baumana

Bakalářská práce

Autor: Karolína Fialová
Vedoucí práce: PhDr. František Znebežánek, Ph.D.

Olomouc
2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne

.....

Fialová Karolína

Název práce:

Proměny modernity v dílech Giddense a Baumana

Název práce v AJ:

Transformation of modernity in Giddens' and Bauman's writings

Vysoká škola:

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie a andragogiky

Autor práce: Karolína Fialová

Vedoucí práce: PhDr. František Znebežánek, Ph.D.

Počet znaků: 82 584

Počet titulů použité literatury: 11

Anotace:

Předmětem bakalářské práce je popis názorů a myšlenek Zygmunta Baumana a Anthonyho Giddense na modernitu. Cílem je vysvětlit vývoj současných společností v dílech obou autorů, srovnat jejich koncepce vývoje modernity a následně identifikovat jejich podobnosti a rozdíly. V první části jsou popsány názory Baumana na pevnou modernitu a procesy, pomocí kterých došlo k její přeměně na modernitu tekutou. Ke změnám dochází ve všech společnostech, v institucích i v životech jedinců. Giddens popisuje vývoj modernity jako její radikalizaci, zvýraznění jejího vlivu a moci. Zdůrazňuje nutnost přizpůsobit sociální instituce společenskému vývoji, rozvoj nadnárodních organizací a vlád. Oba řeší základní témata jako je globalizace, společnost a její vývoj a jedince jako součást společnosti, ale jejich názory se na tyto problematiky velmi odlišují.

Klíčová slova:

Modernita, pevná modernita, tekutá modernita, radikalizovaná modernita, globalizace, individualizace, kapitalistická společnost, konzumní společnost

Obsah

Úvod.....	1
1. Baumanova koncepce modernity.....	2
1.1. Vymezení moderní a postmoderní společnosti	3
1.1.2. Emancipace a individualizace jedince.....	5
1.1.3. Globalizace.....	9
1.1.4. Čas a prostor.....	14
1.1.5. Kapitalismus a konzum	15
1.1.6. Práce jako prostředek ke konzumu.....	17
1.1.7. Jedinec jako sociální bytost, jako součást komunity.....	20
1.1.8. Nacionalismus versus patriotismus v modernitě.....	21
2. Giddensova koncepce modernity.....	23
2.1. Vymezení předmoderní a moderní společnosti.....	23
2.1.1. Čas a prostor.....	25
2.1.2. Globalizace.....	27
2.1.3. Kapitalismus	31
2.1.4. Rizika v moderní době.....	32
2.1.5. Transformace intimity.....	34
2.1.6. Důvěra	35
2.2. Postmodernita versus radikalizovaná modernita.....	36
2.3. Budoucí vývoj.....	38
3. Srovnání názorů Giddense a Baumana.....	40
Závěr.....	44

Úvod

Cílem mé bakalářské práce bylo popsání názorů Anthonyho Giddense a Zygmunta Baumana na modernitu, vysvětlení koncepcí proměn současných společností v dílech obou autorů, následné srovnání jejich koncepcí a identifikace podobností a rozdílů.

V první části mé práce se věnuji myšlenkám a názorům Zygmunta Baumana na modernitu a její postupný vývoj k postmodernitě. Bauman poukazuje na rozdíly mezi tzv. pevnou a tekutou modernitou, kdy se společnost a s ní spojené instituce rapidně změnily během krátké doby. Vliv této proměny můžeme pozorovat ve všech společnostech, na všech úrovních i v životech samotných jedinců. Za hlavní důsledek modernity Bauman považuje globalizaci, která způsobila to, že se neustálá změna stala základem života v tekuté modernitě. Tak došlo k rozdělení světa na dva tábory, na ty, kteří se těmto změnám byli schopni přizpůsobit a na ty, kteří takovou schopnost neměli. Společnost se pod vlivem globalizujících sil nejenom rozdělila, ale změnila se i samotná její povaha. Stala se společností konzumní, kde je jedinec jako její součást určován ne svým statutem, či rolí v dané společnosti, ale pouze mírou svého konzumu.

V druhé části se zabývám názory Anthonyho Giddense na modernitu a její postupný vývoj. Giddens odmítá termín postmodernita, jelikož tvrdí, že ještě nedošlo k úplné přeměně společnosti, abychom mohli mluvit o takovém historickém předělu. Dochází stále k vývoji modernity, její důsledky se však radikalizují, jsou intenzivnější než kdykoli dříve. Stejně jako Bauman považuje Giddens za hlavní důsledek modernity globalizaci, kterou vidí jako způsob jakým žijeme. Tomuto způsobu, který se výrazně změnil, bychom měli přizpůsobit i instituce, které odráží náš sociální život. Mělo by docházet neustálému prohlubování demokracie, ovšem na mezinárodní úrovni. Velký důraz klade na rozvoj nadnárodních organizací a následné vlády.

V poslední části se zamyslím nad názory obou autorů. Vybrala jsem si tři témata, kterými se zabývají oba autoři. Jedním z nich je globalizace, kdy se jejich názory shodují pouze v základních principech na kterých je globalizace postavena, ale v jejich důsledcích se jejich názory výrazně rozcházejí. Další téma se týká národního státu, kde je základní otázkou, zda se jeho funkce, moc i on samotný vytrácí či nikoliv. Posledním tématem je jedinec v dnešní společnosti a názory autorů na vývoj mezilidských vztahů.

1.1. Vymezení moderní a postmoderní společnosti

Bauman rozděluje moderní dobu na dvě etapy, na pevnou a tekutou modernitu. Začátek tohoto předělu v moderních dějinách můžeme pozorovat od 70. let 20. století a můžeme jej označit jako otevírání nové éry, jako éru mazání hranic, rozrůstání informačních kanálů, či rozrůstající se globalizace.

Při přeměně, či při vstupu společnosti do tekuté fáze modernity docházelo k radikálním změnám, tedy alespoň v rozvinutých částech světa. Změnila se celá společnost a s ní i jedinec, jeho životní situace, cíl a smysl jeho života.

Jedna z radikálních změn se týká sociálních forem jako jsou vzorce chování, instituce, normy, jež sloužily jako referenční rámec pro jedincovo jednání. Veškeré společenské struktury, podle kterých jedinci vytvářeli své životní plány, orientovali podle nich svá jednání, svůj život, přestávají plnit své funkce. Jejich základní funkcí bylo plánování, a to je v tekutém stadiu zbytečné, či spíše nemožné. Ve světě neustálých změn, které vyžadují rychlé reakce, schopnost přizpůsobit se měnícímu okolí, není možné plánovat.

Společnost (a s ní i všechny sociální struktury) byla ztotožňována s národním státem, on byl ta autorita, která zadávala úkoly a současně byl považovaný za ochránce svých občanů a měl za úkol chránit je před jejich individuálními nezdary, před krutým osudem a před rozmary trhu, který velmi často způsoboval snížení sociálního postavení jedince a s tím i jeho důstojnost.

Sociální stát se v tekuté fázi vytrácí a nyní je pouze na jedinci, aby hledal řešení problémů, které přicházejí ze společnosti, i když nevlastní žádné prostředky a možnosti pro vyřešení těchto problémů. Tím vzniká sice větší flexibilita ale také větší nejistota, osamělost a bezmocnost. Jedinec se nemůže opřít o nějakou kolektivní základnu, o sociální instituce, které byly rozbity při zániku solidárního jednání, jež bylo nahrazeno soutěživým jednáním, nutným pro volný trh. Společně s přechodem od pevné modernity k modernitě tekuté došlo k přechodu od sociálního státu ke státu bezpečnosti, který stále více trestá, místo aby pomáhal. Dnes stát nechrání před riziky, která jsou spojena s trhem a zlým osudem, ale pouze chrání jedincovu osobní bezpečnost, jež se týká hlavně ochrany před spoluobčany, především před cizinci.

Spolupráce, která byla v období pevné modernity považována za základ pro soudržnost společnosti, za základ mezilidských vztahů, je nahrazována soutěživostí. Vztahy mezi lidmi se vytvářejí pouze na určitou dobu a to většinou za určitým úkolem a po jeho splnění, po vyčerpání výhod, které plynou ze spojení jedinců se tyto vztahy rozvazují. Za požadovanou vlastnost jedince není považována konformita, ta se týká podřízení se pravidlům a normám a ty se v tekuté modernitě vytrácejí, ale flexibilita, rychle měnit svá rozhodnutí, zbavovat se závazků a využívat příležitostí. Toto vše se promítá do každodenních lidských životů.

Stát se tedy zbavuje svých dřívějších funkcí a to ve prospěch volného trhu či ve prospěch jedinců, kteří disponují zdroji. Funkce státu, normativní regulace jedince byla nahrazena sváděním jedince jako konzumenta.

Svět v období pevné modernity měl pevnou strukturu, na individuou nezávislou. Existoval určitý "projekt", který byl zdrojem jistoty, stability a zajišťoval cíl společnosti. Jedincův život byl veden pomocí tohoto projektu, přesto jedinec vnímal svůj osud jako svobodný, volný, ale zároveň věděl, že existují určité meze, co je nutné a nevyhnutelné. Plán byl na celý život. Disciplína byla zajištěna vírou jedince v tento projekt. Dnes, v období tekuté modernosti je disciplína a integrace zajištěna pomocí pokušení, svádění, lákadel. Organizujícím principem nejsou zákonitosti, které by se daly popsat, poznat, ale organizujícím principem je riziko.

Dalo by se říci, že postmodernita (tekutá modernita) znamená zánik projektu, plánu. K tomuto zániku došlo především díky úpadku moci státu. Se ztrátou moci se vytratila schopnost politických institucí působit na životy jedinců. Dochází k oddělení moci od politiky. Tato spjatá jednota se rozdělila a její jednotlivé prvky začaly žít odděleně. Moc, která byla kdysi součástí moderního státu se stává součástí globálního prostoru a politika, která rozhodovala o jednání a směru vývoje, zůstává lokální. Na naší globalizující planetě to vypadá tak, že jedna z mála věcí která zůstává lokální je politika. Dochází tak k zvláštní situaci, kdy hlavním úkolem lokální politiky není ani tak řešit své lokální problémy ale spíše problémy či důsledky plynoucí z globálního světa. Je paradoxem, že politika musí řešit globální problémy lokálními řešeními. Došlo k přetížení politiky, překročily se její hranice schopností. Očekává se od ní, že bude chránit jedince před důsledky globalizace, které se dostávají mimo jakoukoliv kontrolu.

Otevřenost společností s sebou nepřinesla jen pozitivní stránky, ale přinesla i vedlejší účinky „negativní globalizace“. Tím co hýbe otevřenou společností, je nepředvídatelný osud. Vznik otevřené společnosti měl znamenat svobodnou společnost, přinesl však společnost, která je neustále pod hrozbou nebezpečí. Došlo k rozmnožení nespravedlnosti a bezpráví. Důsledkem globalizovaného světa je hledání cesty, jak z něj ven a to v podobě nacionalismu, náboženského fanatismu, či terorismu. Svět bez hranic produkuje chaos a bezpráví.

Pokrok, který byl dříve vnímán jako cesta k lepšímu, pohodlnějšímu a bezpečnějšímu životu se obrací proti nám. Stává se hrozbou neustálé změny, která přináší rizika, stres, nesmíme být chvíli nepozorní, abychom se nestali vězni, abychom nezůstali pozadu, ve vleku neustále se měnící reality. Strach je zaryt v otevřených společnostech, vzniká hlavně z nejisté přítomnosti a budoucnosti, která je dána ztrátou schopnosti jedince řídit svůj život. Tuto schopnost bychom mohli získat zpět, pokud by se opět moc spojila s politikou a my bychom řídili své osudy jejím prostřednictvím. Ztracenou kontrolu, mechanismy, které utváří naše životy musíme znovu nalézt.

Pocit nejistoty, který se týká naprosté většiny jedinců, ne-li všech, kteří žijí v tekuté modernitě, vzniká ze dvou hlavních procesů. Jedinci se vymanili ze sociálních vazeb, získali obraz úžasného otevřeného světa, ve kterém se mohou zdokonalovat bez omezení, ale současně s tím byla přítomna slabost jedinců a zranitelnost, která byla způsobena absencí ochrany dřívějších sociálních vazeb. Jedinci neměli dost sil, aby uplatnili práva, která získali při prvním procesu. Dalším produktem těchto procesů byl strach z nedostatečnosti, který již pohltil celou společnost.

Za základní rysy tekutého moderního života můžeme považovat: *“Trvalost přechodnosti; stálost pomíjivosti; objektivní předurčenost, která nereflektuje subjektivní logiku činů; trvale nedefinovaná sociální role, či přesněji plavba v proudu života bez kotvy sociální role; ...”*¹

Moderní obavy byly vyprodukovány individualizací, kdy se mezilidská pouta, která byla neustále udržována společností, rozpadla. V pevně moderní společnosti byla tato pouta uměle nahrazována různými, sdruženími, svazy, které poutaly jedince k sobě

¹ Bauman, Z. *Tekuté časy*. Praha: Academia, 2008, s. 49.

společnými zájmy. Byla podporována solidarita. Jenže v tekuté modernitě došlo k rozpadu solidarity a tím i k rozpadu těchto uměle vytvářených sdružení. Došlo k další fázi individualizace, která již nebyla dobrovolná, ale byla vytvořena jako důsledek globálních sil. A samozřejmě veškerá odpovědnost je ponechána na jedinci a stala se součástí politiky života.²

1.1.2. Emancipace a individualizace jedince

Modernost si od počátku své existence kladla za cíl osvobození jedince. Svoboda pro ni byla nejvyšší možnou hodnotou a tedy hlavním cílem procesu modernizace. Aby mohl být jedinec svobodný, muselo dojít k emancipaci, která byla považována za proces osvobozování jedince ze společenských pout, „osvobození jedince od společnosti“. Být svobodný, emancipovaný znamenalo odpoutat se od svého sociálního okolí, od veškerého veřejného prostoru a začít žít individualizovaný život, založený jen na osobních zájmech, starostech a problémech.

Takového osvobození od společnosti může jedinec dosáhnout po nalezení rovnováhy mezi tzv. „objektivní svobodou“ (jedincova schopnost činit kroky, které by ho dovedly ke svobodě) a „svobodou subjektivní“ (naše přání, touhy, jak by svoboda jednotlivce měla vypadat). Nesmí dojít k situaci, že naše touhy převýší naši schopnost tyto touhy uspokojovat.

Modernita se snažila osvobodit jedince a velmi často narážela na překážky, které byly spojeny s přáním či schopností jedinců svobodu přijmout. Velice častým jevem je situace, kdy to co lidé subjektivně považují za svobodu, svobodou není. Cítí se svobodní a nepocítí'ují tedy potřebu k osvobození, i když objektivně žijí v nesvobodě. Anebo může nastat situace, kdy jedinci jednoduše netouží po osvobození ze strachu z důsledků, které by svoboda přinesla. Tento strach plyne hlavně z myšlenky, že svobody bude dosaženo, pokud každý bude odkázán sám na sebe, na své schopnosti a prostředky. S tím se pojí samostatné rozhodování a odpovědnost plynoucí z takovýchto rozhodnutí, jež celá leží

² viz. Bauman, Z. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0966-1

na jedinci. V takovém případě chybí jistota, že se při neustálém procesu rozhodování jedinec nemýlí. V dnešní době můžeme říci, že takové svobody bylo dosaženo.

Alain Touraine: *„konec vymezování člověka jakožto sociální bytosti definované vlastním místem ve společnosti, determinujícím jeho chování a jednání.“* [Touraine 2/1998: 177 citováno dle Bauman 2002: 40].

Můžeme říci, že bylo dosaženo emancipace ve smyslu „osvobození se od společnosti“. Jedince již nelze posuzovat podle jeho statusu, podle rolí ve společnosti, podle vztahu k sociálnímu okolí, jako součást kolektivu, či sociální skupiny. V době, kdy každý člověk je jednotlivcem, již takové charakteristiky neplatí. Tito jednotlivci neustále prochází procesem individualizace. Je to proces, který se sám neustále proměňuje, obnovuje, má neustále nové formy. Dnes, stejně jako v těžké modernitě, je individualizace osud, ne volba, každý ji musí projít a každý se s ní musí poprat po svém.

Individualizace v dnešní tekuté modernitě podle Baumana *“spočívá v proměně lidské “identity” z čehosi “daného” v “úkol” a v přenesení odpovědnosti za plnění tohoto úkolu a důsledky (a to i ty vedlejší) tohoto plnění na její aktéry. Jinými slovy, spočívá v ustavení nezávislosti de jure (ať již byla nebo nebyla ustavena také nezávislost de facto).³*

Lidská identita již neznamena něco předem určeného. Člověk musí žít podle identity, kterou nese, musí se touto identitou stát. V předmoderní době se lidé rodili do sociálních pozic (stavů), tyto pozice byly určeny tím, do které společenské vrstvy patřili jejich rodiče. Docházelo k dědění sociálních pozic a tedy i identit. V ranné (pevné) modernitě se stavy rozpadají a lidé jsou postaveni před nutnost „sebeidentifikace“. Musejí se identifikovat s rolemi, se vzory chování, které byly určovány třídním postavením jedince. To znamená, že dřívější stavy byly nahrazeny třídami s jediným rozdílem, a to že pozici ve stavech jsme dědili, kdežto svoji pozici ve třídách si člověk vybudoval svým vědomým jednáním. Veškeré rozdělení společnosti (ať už rodové,

³ Bauman, Z. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 55.

třídní nebo sociální) vycházelo z nerovnosti prostředků, které jsou nutné k sebeuplatnění jedince.

Lidé, kteří neměli dostatek prostředků a dost sil k individualizaci se museli semknout a vytvořit tak kolektivní řád i kolektivní jednání, aby měli větší sílu a moc. V nižších třídách tedy docházelo ke kolektivizaci, ve vyšších k individualizaci, ale všichni se ocitli v třídách, které je omezovaly stejně jako stavy. Omezovaly jejich volby, jejich možnosti seberealizace, jedinec se musel chovat jako příslušník třídy a nijak z této škatulky nevybočovat. Výhodou bylo, že jedinec měl vždy určité místo ve společnosti, kam se mohl zařadit, kde se mohl usadit.

V tekuté modernosti dochází k situaci, kdy není dostatek volných míst, kam by se jedinec mohl zařadit. Místa, o která by měl zájem, zmizí dříve, než se k nim dostane. Proto je člověk v postmoderním světě neustále v pohybu, protože nemá místo, kde by se usadil.

Základní problém v tekuté modernosti se nám tedy jeví jako propast mezi individualitou, jako osudem, kterému se nikdo z nás nemůže vyhnout a individualitou jako schopností sebeuplatnění, schopnost tento osud naplnit, ovládnout sociální rámec, v němž sebeuplatnění probíhá. Neustále dochází k odluce reálné situace jedince a jeho nadějí, že se stane jedincem, že ovládne svůj osud a stane se tím, čím být chce.

Příčinou zvětšování této propasti je vytrácení veřejného prostoru. Ve společnosti chybí vztyčné body, které by spojovaly jednotlivé jedince. Společnost už není spojená z jedinců. Není to společnost z jedinců, ale „společnost jedinců“, kteří nemají mezi sebou nic společného, řeší jiné problémy, mají jiné touhy, takže nemůže dojít k jejich spojení za určitým společným cílem, protože žádný takový cíl není a lidé by o toto spojení ani nestáli.

Společnost poskytuje jedinci jen spoustu potvrzení, že je ve společnosti sám, že své problémy tedy musí vyřešit svou cestou a jediné co mu může na jeho cestě pomoci je metoda napodobování druhých jedinců. Člověk totiž potřebuje určitý příklad, který by mohl následovat, názornou ukázkou, jak se s úkolem a s potížemi vyrovnávají druzí. Sledováním druhých člověk vidí potíže a problémy, s kterými se musí vypořádávat, doufá, že v nich objeví i své vlastní problémy a že tak rozpozná příčiny svého neštěstí a způsoby jak je řešit.

Člověk tedy již není občanem (neusiluje o své dobro skrze dobro obce). Občanství se rozpadá, dnes jedinec požaduje od společnosti jen aby mu umožňovala plnit jeho zájmy, aby je mohl uspokojovat bez omezení od druhých, aby dbala na ochranu jeho osoby a jeho majetku, jinak je mu společnost a její zájmy lhostejná.

S rozpadem občanství je spojen proces individualizace. Vše veřejné je pohlcováno soukromým. Veřejný prostor je zaplněn osobními zájmy, veřejný zájem je redukován na zájem o veřejně známé osoby a umění života se redukuje na předvádění osobních záležitostí a pocitů. Otázky, které byly dříve tabu a byly považovány za velmi intimní a nevhodné k tomu, aby vyplynuly na povrch, teď veřejnou sféru zahlcují. Soukromé problémy se tedy sice dostávají na veřejnost, ale nepřestávají být soukromými. Pouze vytlačují veřejné problémy z veřejného diskutování a projednávání.

Komunita se buduje pouze sdílením intimít, osobních zážitků a prožitků, které jsou zveřejňovány za účelem obdržení obdivu druhých. Tak se budují křehké, rychle mizící komunity, „věšákové komunity“, na které si lidé pověsí své problémy a starosti. Jsou to dočasná sdružení jedinců. Žít v individualizované společnosti mimo jiné znamená, že nemáme nikoho, na koho bychom mohli svalit vinu za naše rozhodnutí, za naše chování, za naše trápení, a proto vytváříme tyto komunity, abychom se neutopili v neustálé sebekritice, sebekpohrdání při řešení úkolu, kdy veškerá odpovědnost je na nás.

Úkolem kritické teorie v pevné moderně bylo bránit soukromý prostor před veřejným, dnes je jejím úkolem bránit ho před úpadkem, před soukromým prostorem. Spojit to, co rozdělila individualizace, zaplnit veřejný prostor a hlavně tzv. agory, prostory mezi veřejným a soukromým. V pevné modernosti, se věřilo, že zprostředkovat vztah mezi veřejným a osobním, zprostředkovat určitou životní pravdu jedincům může jedině politika, jež dokáže poselství vyjádřit tak, aby byla snadno pochopena, aby ji lidé hlavně chtěli pochopit. Byl to spojovací článek mezi univerzálními hodnotami a realitou společenského života. Převáděla soukromé problémy ve veřejné otázky, rozhodovala o tom, co by se mělo učinit a kdo by měl být aktérem. Stát již ale nepůsobí jako nositel životní pravdy, rozumu. Není návodem jak žít, protože veřejná politika byla nahrazena politikou života (každý sám za sebe a pro sebe). Politika již nemá svou dřívější moc pobízet lidi k činům. Politika zůstala na místě a to v tekuté době nelze. Zůstala spojena s místem, ale moc již překročila hranice těchto míst.

Pohlcování veřejné sféry soukromou sférou je hlavní překážkou emancipace, nezávislosti. Emancipace potřebuje obnovit to, co kdysi rozbila, veřejnou moc, která by jí určila pravidla a cestu, kam se dále vyvíjet. Znovu vybudování veřejné sféry přinese paradoxně větší individuální svobodu. Nezávislý jedinec může vzniknout pouze v nezávislé společnosti a abychom mohli jednat skutečně svobodně, musíme žít ve svobodné společnosti, ve které nejsme ohrožováni sankcemi a zákazy za naše jednání. Základem pro svobodné jednání jedince jsou zdroje.

Za zdroj jednání byl vždy považován samotný jedinec, jeho záměry, motivy, úmysly. Pokud se však zaměříme na jedince, zjistíme, že jeho jednání je podřízeno určitým vzorcům, podle kterých můžeme jedincovo chování snadno předvídat. Existuje pravidelnost, s níž se určité chování vyskytuje častěji než jiné. Jak je to možné, když každý jedinec je individualita, která sleduje své vlastní a jedinečné cíle? Lidské jednání není vedeno pouze svými cíli, ale souběžně silami, které přicházejí zvenčí (to znamená sankce a různá omezení) a zevnitř (což znamená svědomí, či plány jedince). Zmiňovanou pravidelnost lidských jednání, tak můžeme vysvětlit součinností těchto sil.

Žít ve svobodné zemi neznamená pouze mít svobodu jednat, ale také mít svobodu dělat chyby. Svoboda je bezpodmínečně spojena se zodpovědností. Je na nás, abychom se rozhodli, jaké cíle si splníme a jakou cestou dosáhneme těchto cílů, ale současně nemáme nikoho, kdo by nám zaručil, že naše rozhodnutí o cílech i o cestě vedoucí k nim, je správné.⁴

1.1.3. Globalizace

*„Pro některé jde v „globalizaci“ o to, co musíme udělat, chceme-li být šťastni; pro jiné je příčinnou našeho neštěstí. Pro všechny je však neodvolatelným osudem světa, nevratným během událostí a zároveň procesem, který každého z nás ovlivňuje stejnou měrou a stejným způsobem.“*⁵

⁴ viz. Bauman, Z. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0966-1

⁵ Bauman, Z. *Globalizace*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 7.

Tahle citace přesně vystihuje Baumanův pohled na problematiku týkající se globalizace. Můžeme z ní vyčíst jeho základní myšlenku, že globalizace rozděluje naši společnost na dva tábory. Jeden tábor považuje globalizaci za nástroj či prostředek ke šťastnému a svobodnému životu, kdežto druhý tábor ji považuje za hlavní příčinu jejich nešťastného a zbytečného života. Jak je to možné?

Mezi základní hodnoty demokratických společností, které jsou spojeny s globalizací, patří svoboda pohybu, mobilita obyvatel demokratických států. Ale právě díky (nebo naopak bohužel kvůli) této hodnotě dochází k rozdělování společnosti, jaké jsem zmínila výše. Jedni tuto hodnotu přijali, to znamená, že se podřídili globalizaci (cestují, přemísťují se neustále na nové místa) a jiní nebyli schopni tuto hodnotu přijat, tím pádem zůstali připoutáni ke své lokalitě a v tom spočívá základ jejich deprivací.

Bauman, zjednodušeně řečeno, tvrdí, že globalizace je prospěšná jen menšině lidí, té která už dříve měla prostředky a možnosti k volnému pohybu. Ale pro většinu lidí, kteří tyto prostředky a možnosti nikdy nevlastnila, se stala globalizace blokádou k jejich rozvoji. Zůstali zablokováni ve svých lokalitách, neschopni pohybu a neschopni konkurovat ostatním. Právě globalizace měla odstranit všechny hranice a zavést volnost pro každého, ale zavedla volnost jen pro malou skupinu lidí. Způsobila na jedné straně ohromné bohatství pro jedny, ale pro druhé, pro ty, kteří nebyli schopni vstoupit (spíš jim to ani nebylo umožněno) do globalizačních procesů, uvíznutí v bídě.

Společnost je tedy stratifikována a základním kritériem této stratifikace je stupeň jejich mobility, schopnost pohybovat se v prostoru, být mobilní. Tato schopnost rozděluje členy společnosti na “globálně mobilní” a “lokálně vázané” členy.

Mobilní lidé žijí v čase, prostor pro ně nic neznamena, protože jej mohou překlenout díky vyspělým technologiím dnešního světa kdykoliv chtějí a bez vážnějších problémů. Tyto lidi Bauman také nazývá turisty. Ti mohou svobodně cestovat, ať už za zážitky, či za lepšími podmínkami. Nic jim v jejich pohybu nebrání.

Vázaní lidé na lokalitu žijí v prostoru, který nemohou opustit, na kterém jsou závislí. Narozdíl od turistů, čas pro ně nic neznamena, protože je prázdný, nic se v něm neděje. Tuto část obyvatel můžeme nazvat tuláky. Lidé, kteří jsou připoutáni ke své lokalitě, ale velmi často jsou nuceni ji opustit. Jsou vytlačováni ze svých lokalit i z lokalit jiných, protože nejsou nikde žádaní anebo proto, že musí uvolnit místo turistům

(to si můžeme jednoduše představit na příkladu prosazování imigračních zákonů). Jsou nuceni se přesouvat z místa na místo, protože nenachází nikde žádné uspokojení, jsou jim uzavírány cesty, které slouží jen turistům.

Pokud máme svět rozdělen na dvě části, které jsou tak odlišné, jak je možná komunikace mezi nimi? Bauman odpovídá jednoduše, že tato komunikace není možná. Vždyť mají zcela jiné pohledy na svět, životní zkušenosti, priority atd. Dalo by se říct, že život chudých je protikladem k životu bohatých. A proto komunikace mezi nimi nemůže existovat a jako viníka tohoto jevu Bauman vidí právě globalizaci. Ta vedla k rozpadu komunikace mezi globálními elitami, které vytváří hodnoty a lokalizovanou většinou, které má tyto hodnoty dodržovat. Kdo ale patří do tzv. „globalizované elity“?

“Společnost náleží lidem, kteří do ní investují - ne svým zaměstnancům, dodavatelům nebo lokalitě, v níž se nachází.” [Dunlap1996: 199-200 citováno dle Baumana 1999: 15]

To zjednodušeně znamená, že pouze lidé, kteří investují do společnosti, něčím přispívají k její existenci, mají jednoznačné právo rozhodovat o tom, co se v této společnosti bude dít. Vzniká tedy nová elita s novou mocí, která se vyskytuje v jiném prostoru, v kyberprostoru. Tento prostor je uzavřený, obehnan hranicí, přes kterou se normální smrtelník nemá šanci dostat, pokud nemá povolení. (viz. tuláci)

Dalším důležitým procesem, který je vázán na globalizaci, je tzv. časoprostorová komprese. Mění se čas i prostor. Tato časoprostorová komprese má ohromný vliv na sociální organizace, na teritoriální společnosti a komunity. Společnost již není omezena prostorem díky technologiím. Prostor je tedy ovládán a organizován těmito technologiemi. Za hlavní změnu můžeme považovat schopnost komunikovat bez nutnosti střetnout se. Bez nutnosti fyzického kontaktu. Komunikaci tváří v tvář, která byla základní charakteristikou všech komunit nahradila komunikace, která je možná na sta kilometrů. To samozřejmě většina lidí považuje za ohromnou výhodu, ale Bauman nabízí jiný (sociologický) pohled na tuto „výhodu“.

Důsledkem faktu, že už nejsme nuceni se střetávat, abychom spolu mohli komunikovat, je to, že se rozpadá interakce mezi námi. Tímto rozpadem interakce se

hroubí i sociální vazby, vzájemná soudržnost jejich členů. Můžeme tedy říci, že rušení časoprostorových vzdáleností nás spíše rozděluje než spojuje. Zmizela nutnost střídat se a tím pádem zmizela i nutnost existence míst, kde k těmto střetnutím docházelo. Je logické, že přicházela na řadu degradace veřejných prostorů, ve kterých spolu lidé komunikovali a nejen to. Tvořily se zde normy a hodnotící kritéria. Teď, když postupně mizí tato místa, hodnoty a normy si nevytváříme sami při společné interakci, nýbrž jsou nám předkládány shora, elitou, která ovšem žije uzavřená mimo náš svět. Nejenom, že mizí veřejné prostory ve městech, ale mění se původní význam měst samotných.

Město bylo původně zbudováno, aby chránilo své obyvatele před vnějším nepřítelem. Stavěly se ohrady kolem měst, aby chránily jejich obyvatele i jejich majetek před cizinci. V dnešní postmoderní době se ale tato funkce vytrácí. Nebráníme se před nepřítelem vnějším, ale před vnitřními nepřáteli, to znamená před sousedy, spoluobčany. Strach v dnešní době je mnohem větší. O tom svědčí naše neustálé zamykání domů, aut, rozvoj kamerových systémů, alarmů, atd. Strach z nepřítele uvnitř nevede k posilování integrity obyvatel, jako to bývalo při existenci nepřítele vnějšího, kdy se obyvatelé spojili v jeden celek, ba naopak k rozvoji izolace a separace. Nejdůležitější je udržovat spoluobčany v bezpečné vzdálenosti od nás. Tento strach o osobní bezpečnost vzniká z nejistoty, z toho, že se lidé (kteří i když žijí vedle sebe) neznají. Tento strach se dále přeměňuje do objektivní postavy cizince, či tuláka. I když se hranice mezi státy postupně rozpadají, lidé si sami vytvářejí v sebeobraně hranice mezi sebou. Například typickým označením "Soukromý pozemek" či "Zákaz vstupu".

Další proces, který způsobuje právě rozpad hranic mezi státy je pomalý rozklad států samotných. Smysl státu spočíval hlavně v tom, že měl v rukou legitimní právo vytvářet pravidla, normy, řád a měl i prostředky k uplatnění tohoto řádu. Dříve to bylo tak, že když si státy chtěly zachovat svou schopnost tvořit řád a udržovat ho, musely najít spojence a vzdát se své suverenity, aby mohl dále existovat řád. Dnes ale vidíme, že státy odevzdávají svou suverenitu dobrovolně. Bez donucení se vzdávají své svobody, aby mohly být součástí většího, nejasného systému a řádu.

Zdá se, že národní stát je tedy minulostí, že přestává existovat a to hlavně pod vlivem transnacionálních sil, kterým nikdo moc nerozumí, nedokáže je spolehlivě vysvětlit a ani předpokládat jejich důsledky. Přestává existovat určitý světový řád, který

byl podmínkou pro udržení aspoň minimální kontroly nad světem a vzniká tu něco, co bychom mohli nazvat “nový světový neřád”.

“Krátce řečeno, zdá se, že dnes nikdo nemá kontrolu, a co je ještě horší, není jasné, jak by taková kontrola mohla za daných okolností vypadat. [...] Není už ani jedna věcná otázka, která by mohla uchopit a obsáhnout totalitu globální situace a na které by se zároveň bylo možno globálně shodnout.”⁶

Svůj osud už nedržíme pevně v rukou. Žijeme v neurčitosti, neuspořádanosti světa, který nemá žádné řídicí centrum a nezbývá nám než se podřizovat globálním tendencím. Ale co by se stalo, kdybychom se o to jen přece pokusili?

„...má takový trest ekonomický charakter. Neposlušným vládám, které se provinily svou protekcionistickou politikou [...] anebo obavami, že svou zemi vydají na milost „globálním finančním trhům” a „globálnímu volnému obchodu”, by byly odmítnuty další půjčky nebo by jim bylo odepřeno zkrácení dluhů; místní měny by se na globálním trhu staly malomocnými, spekovalo by se proti nim, byly by nuceny přistoupit k devalvaci; místní cenné papíry by se na globálních burzách hluboce propadaly; země by byla rázem ohrožena ekonomickými sankcemi a minulí i budoucí obchodní partneři by ji ocejovali potupným znamením globálního páří, vyvrhele ze slušné společnosti; globální investoři by si „sbalili fídlátka”, rozpustili svůj majetek, stáhli svá aktiva a nechali na místních autoritách, aby odklidily trosky a pomohly vyprostit oběti z náhle nakupené mizerie.”⁷

A kdyby náhodou nepomohly ani tyto ekonomické nástroje, další fází jak donutit státy spolupracovat by bylo nasazení ozbrojených sil, tzv. „globální policie”.⁸

⁶ Bauman, Z., *Globalizace*, Praha: Mladá fronta, 1999, s. 74.

⁷ Bauman, Z. *Tekutá modernita*, Praha: Mladá fronta, 2002, s. 293-294

⁸ viz. Bauman, Z. *Globalizace*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0817-7

1.1.4. Čas a prostor

Nejtypičtějším znakem modernosti je historie času, jelikož o dějinách času můžeme mluvit až v období modernity. S procesem modernizace a hlavně s vynálezem dopravních prostředků, které nebyly taženy ani lidmi ani zvířaty, se čas a prostor začaly oddělovat, začaly mít každý svou vlastní suverenitu a identitu. Lidská vynalézavost si tedy podmanila čas. Ten se oddělil od prostoru, začal být tvárný, najednou se na čas nepohlíželo jako na něco pevného, ale na něco, s čím můžeme manipulovat. Čas se stal nástrojem k překonávání prostoru.

Prostor byla hodnota, které mělo být dosaženo pomocí manipulace s časem. Prostor byl i měřítkem podle kterého se poměřovala moc jedinců, čím větší prostor jedinec vlastnil a čím lépe uměl zacházet a hospodařit s časem, tím byl mocnějším v těžké, neboli hardwarové modernitě. Čas v této době byl rutinizovaný, nejtypičtějším příkladem je čas, který dělník trávil v továrně. S tímto časem se pojil i dělníkův kapitál. Pracovní síla (dělník) byla vázána na určitý prostor, který nemohl opustit, jinak by ztratil vázaný kapitál. To znamená, že kapitál je pevně připoután k pracovní síle, k člověku, který práci vykonává. Musel existovat reálný, fyzický pracovník, který byl za svou práci odměněn kapitálem. Dnes kapitál takového fyzického pracovníka nepotřebuje. Pohybuje se bez omezení, neuvěřitelnou rychlostí, není poután ani konkrétním místem ani člověkem. Pracovní síla i kapitál se začaly pohybovat a nejdůležitější bylo, že byly schopny pohybu nezávisle na sobě. Pro zisk kapitálu je pracovní síla spíše přítěží. Dnes se všichni, kdo vlastní kapitál snaží zvyšovat své zisky tak, že redukují počet pracovníků a snaží se dosáhnout stavu, kdy se kapitál bude rozmnožovat bez pracovních sil.

Další změnou byla ztráta hodnoty prostoru, v důsledku vynalézavosti člověka se prostor stal věcí, které lze dosáhnout kdykoliv a za téměř nulový čas a tím ztratil svou atraktivitu. Přestal pro nás být tajuplný, lákavý a atraktivní.

Moc již není dána vlastnictvím prostoru a materiálních věcí, ale hlavně schopností uchopit čas tak, aby pracoval v jejich prospěch. Ti kdo se pohybují nejrychleji a hlavně dokáží nejrychleji opouštět jednotlivá místa, se stávají těmi nejmocnějšími. Ti kteří nejsou svázáni prostorem.

Vše co je těžké, neschopné pohybu, obrovské fabriky, monstrózní budovy, jsou znakem nepřizpůsobivosti dnešní době. Dnes vyhrává ten, kdo je vlastníkem věcí malých, lehkých, přenosných, s kterými je schopen se neustále pohybovat a nemusí být na ně vázán.⁹

1.1.5. Kapitalismus a konzum

„...“řád“ znamená monotónnost, pravidelnost, opakování a předvídatelnost; situaci nazýváme „uspořádanou“ tehdy a jedině tehdy, když v ní k určitým událostem dochází s mnohem vyšší pravděpodobností než k jejich alternativám a u jiných událostí je zase velká nepravděpodobnost, že k nim dojde, nebo jsou úplně vyloučeny. To pak znamená, že někdo někde (osobní či neosobní Nejvyšší bytost) musí zasahovat do pravděpodobností, manipulovat s nimi a předem ovlivňovat výsledek, tak aby k událostem nedocházelo nahodile.“¹⁰

Svět pevné modernosti byl ovládnán manažery podniků, byl uspořádaný a obsahoval jasně daný a pevný řád. Vše muselo mít svůj účel a užitek. Tento svět můžeme nazvat světem Fordovského typu. Fordismus byl modelem industrializace. Původním cílem bylo prosazení kontroly nad dělníky ve fabrikách, ale ovlivnil nejenom filozofii podniků, přelil se i do života a jeho reality. Fordismus působil jako vztahový rámec, podle kterého jedinec uspořádal svůj život a hlavně své chování ve společnosti. Ukazoval mu cesty, jak nejlépe žít. Cíle jedinců byly stanoveny manažery, ne samotnými jedinci, ti se plně podřizovali nadřízeným a věřili, že je to tak správně a že dosáhnou svých cílů dodržováním pravidel. Největším problémem byl nedostatek, či nerovnoměrné uspořádání prostředků k dosažení cílů. Dnes jsou problémem samotné cíle. Máme neomezené možnosti k rozhodování, tedy prostředků, nebo-li šancí a nejsme omezeni žádnými hranicemi. Ale neexistuje žádná jistota, že našeho cíle bude dosaženo. V tak rychle se měnícím, plynoucím světě nekonečných možností nám nikdo nedokáže pomoci

⁹ viz. Bauman, Z. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0966-1

¹⁰ tamtéž, s. 89-90.

rozhodnout se, kterou šanci máme využít a které se naopak vyhnout. A pokud se nám podaří svého cíle dosáhnout, nikdo nám nezaručí, jak dlouho můžeme v tomto cíli vytrvat, jak dlouho nám bude dodávat pocit uspokojení a jak dlouho vůbec bude existovat v tomto světě, kde se cíle mění ze dne na den. Ani dosáhnutím cíle nemusíme dojít k uspokojení, protože dochází neustále k vytváření nových, lákavějších cílů.

V tekutém světě hrajeme roli spotřebitelů a naším hlavním úkolem je stanovit si priority. Protože nemůžeme stihnout zažít vše, co nám tento naplněný svět nabízí, musíme určité věci odložit a na určité se naopak zaměřit. Autority, které ve fordovském těžkém kapitalismu určovaly cesty, kterými se má jedinec vydat, se v období lehkého kapitalismu rozšiřují, je jich čím dál více, každá ukazuje jedinci svou nejlepší cestu a předhání se, aby získaly co nejvíce jedinců.

Při proměně z těžkého kapitalismu na lehký docházelo k rozpadu nebo spíše zničení norem, normativních systémů, které byly potřebné v pevné modernitě k seberealizaci. V pevné modernitě tedy existoval vůdce, v dnešní době, kdy žádného vůdce nemáme, se zvyšuje počet tzv. "rádců", kteří tvrdí, že ví, jak správně naložit se životem, které prostředky využít a tím dosáhnou vytyčených cílů a nám v dnešní době nezbývá nic jiného, než tyto rádce, kteří nám ukazují cestu na svém vlastním příkladu, následovat, inspirovat se jejich životem. Stáváme se závislími na sledování příkladů a rad jak žít. Tato závislost bohužel nikdy nekončí, plyne z pocitů nejistoty a nezabezpečení ve světě.

Žijeme v konzumní společnosti. Konzumenství začalo jako proces uspokojování potřeb, potřeb ztotožnění nebo pozvednutí sebevědomí. Dnes to již neplatí. Základem a samotným cílem konzumu je touha. Tak jak touha nahradila potřebu v procesu konzumenství, zdá se že ona sama bude nahrazena přáním, které dokáže odstranit poslední překážky k uspokojení všech potřeb i našich tuh, překážky, které spočívají v reálném světě, v realitě.

Postmoderní společnost tedy není společností výrobní, kterou byla dříve, ale společností konzumní. Jedinec jako „výrobce“ byl omezen normami. Existovaly hranice v množství výrobků, které jedinec potřebuje ke svému životu a množství výrobků o kterých může snít, toužit. Pokud se drží mezi těmito hranicemi, není nijak sankcionován od sociálního okolí. Cokoliv nad hranicí je zbytečný nadbytek. Výrobce tedy musí být konformní, musí se držet stejně jako ostatní v těchto mezích. Konzument naopak není

omezen a veden žádnými normami, ale svými zájmy, přáními a touhami. Konformita byla nahrazena adekvátností chopit se příležitosti.

Hlavní funkci, kterou plní konzumování v našich životech je snaha o únik z nejistoty. Snažíme se zapomenout na strach, který vzniká v procesu rozhodování, snažíme se být sebejistí. A právě předměty konzumu nám to poskytují, byť pouze na malou chvíli. Pocit, že pokud budeme vlastnit konkrétní objekty, které mají pevnou strukturu, vytvoří a hlavně zpevní naši identitu. Máme neustálou potřebu vytvářet sami sebe, naši identitu, jako něco stabilního a harmonického ve světě, který žádnými pevnými strukturami nedisponuje. A tak je naše svoboda založena na svobodné volbě při výběru zboží. Zdá se nám, že čím více produktů vlastníme, tím pevnější a kompletnější osobností jsme.

Samozřejmě záleží na zdrojích, které vlastníme a které nám konzum umožňují. Existují jedinci a je jich spousta, kteří tyto zdroje nevlastní, lidé chudí. Ti nežijí v jiném prostoru, než my, jsou součástí stejného světa a proto tento svět, který byl vytvořen pro lidi závislé na konzumu a pro lidi, kteří si tento konzum mohou dovořit, musí trpět. Takoví lidé, kteří zdroje ke konzumu nevlastní, nemají kam utéct před nabídkami z televizních obrazovek a před manifestací šťastného konzumního života, který je všude kolem nich. Konzumní společnost pudí lidi k soutěžení a k předbíhání, kdo má čeho víc.

Ti kdo v konzumní společnosti nekonzumují (chudí), jsou považováni za nenormální. Jsou považováni za neschopné se zapojit, využívat svoji svobodu, a proto by měli být vedeni, napravováni těmi kdo svobodu využívat umí. V konzumní společnosti je každý určen svou spotřebou a outsideři představují hrozbu, že by mohli brzdit jedincův konzum.

1.1.6. Práce jako prostředek ke konzumu

Spolu s průmyslovým řádem přišel i nový způsob života. Došlo k ustanovení nového, mnohem flexibilnějšího a svobodnějšího řádu. Nic nemělo být ponecháno osudu, vše mělo být postaveno na racionálním základě. Typickým příkladem pevného řádu byl fordismus, který spojil kapitál s pracovní silou. Tyto dva prvky se staly na sobě

závislymi, kapitál byl závislý na pracovní síle, protože ona byla podmínkou pro jeho další rozvoj a pro pracovní sílu byl kapitál nutnou podmínkou pro přežití. Neexistence možnosti pohybu u obou složek byla podmínkou pro fungování takového typu podniku.

Práce se stala hlavní strukturou v životě jedince, dodávala jeho životu řád. Ten ale nemá smysl, pokud neexistuje stanovený cíl, ke kterému bychom měli pomocí řádu směřovat. Tak jak probíhal proces emancipace člověka, probíhal i proces emancipace práce, ta se odtrhla od zdroje živobytí. Stala se z ní „věc“, stejně jako s každou jinou věcí i s prací se najednou dalo manipulovat, pohybovat, přetvářet ji. Jednalo se o osvobození lidských dovedností od omezení, která byla tvořena pozemkem, půdou, na které lidé pracovali.

Práce byla pojímána jako prostředek, jímž se dají vytvořit nejenom hmotné věci, ale též na ni bylo pohlíženo jako na nástroj pro tvorbu budoucnosti. Důvěra v pokrok v podstatě znamenala víru v naši schopnost přetvářet budoucnost. V naší moderní době neexistují žádné pevné pilíře, na kterých bychom tuto důvěru mohli vybudovat. Zásadní změnou je individualizace pokroku. To znamená, že vylepšení života bylo ponecháno na jedinci, jeho síle a schopnostech. Ale aby člověk mohl měnit budoucnost, musel by mít kontrolu nad přítomností, což v tekutém světě, pro nějž je nejtypičtějším znakem neustálá změna, je těžké, většinou nemožné. Již neexistuje žádná autorita, která by nám ukázala cestu k pokroku, která by nás vedla. A i kdyby se náhodou taková mocná autorita objevila, nevěděli bychom ani co by měla udělat, aby nás k pokroku dovedla. Dnes nemáme žádný konkrétní cíl, či vizi, jak by naše společnost měla vypadat, nemáme žádný ideální vzor, tak jak tomu bylo dříve, kdy naším cílem bylo vyprodukovat určité typy společnosti ať šlo o komunismus, socialismus, či demokracii. Dnes někam míříme, ale nikdo neví kam.

Práce v tekuté modernosti přestala být prostředkem k zušlechtění budoucnosti. Stala se nástrojem k uspokojování potřeb konzumu, cestou k materiálním věcem a zážitkům. Vztah mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem je většinou typický svým krátkodobým trváním. Za hlavní požadavek, který je kladen na jedince se považuje jeho flexibilita a hlavními znaky práce se tedy stává krátkodobost a nejistota. Za primární příčinu těchto procesů je považováno osvobození kapitálu od pracovní síly. Kapitál se může volně pohybovat a jeho pohybu nebrání žádné hranice. Vláda určitého území se ho musí snažit

získat a hlavně udržet na svém území a jediným řešením je poskytnutí co nejlepších podmínek pro volný trh. Odstranit vše, co by mohlo působit pro kapitál neatraktivně, co by ho mohlo donutit odejít, opustit jejich území. Existuje tu vztah závislosti mezi kapitálem a spotřebiteli, neboť největším zdrojem zisku (kapitálu) je nápad, který musí být atraktivní pro co nejširší okruh lidí (spotřebitelů).

Nejistota je základem života jedince v tekuté modernitě. Je většinou spojována s prací a tedy živobytím. V dnešní době vysoké nezaměstnanosti, kdy se nová pracovní místa vlivem techniky přestala vytvářet, vzniká neustálý strach o přežití.

Nejrozšířenějšími aspekty života jedince v tekuté modernitě jsou:

„...**nezajištění** (pozic, nároků i živobytí), **nejistoty** (pokud jde o budoucí stabilitu) a **nebezpečí** (pro tělo, já a jeho extenze: majetek susedství, komunitu).¹¹

V tekuté modernitě má individuální svoboda ústřední pozici. V průběhu první části kapitalismu ústřední pozici zastávala práce a to v individuálním, sociálním i systémovém světě. Práce byla základem pro chování jedince, i pro jeho posuzování vnějšího světa. Lidé se rozlišovali podle pracovních dovedností, schopností, podle druhu a přístupu k práci. Pracovní prostředí bylo bráno jako hlavní pro socializaci jedince, prostřednictvím něj byla poskytována i sociální kontrola jedince a jeho jednání. Pracoviště bylo místem, kde se tvořily hodnoty a normy a bylo zárukou pro sociální integritu. Bylo i místem neustálých konfliktů, které počínaly jako konflikty týkající se moci a kontroly, ale byly převedeny v konflikty týkající se rozdělování nadhodnoty. Pracovníci se tedy smířili se svým postavením na pracovišti a snažili se hlavně o zisk nadhodnoty. Konflikty se týkaly hlavně mzdy. Zaměstnanci se začali orientovat na své materiální zajištění. Skončil tedy zápas o moc na pracovišti a byl vystřídán individuálním soutěžením ve světě spotřeby. Pracující se museli vzdát autonomie na pracovišti a tak se začali orientovat na svou svobodu a autonomii mimo něj.

V další fázi kapitalismu, v jeho spotřebitelské fázi, byla práce jako ústřední bod nahrazena individuální svobodou, ovšem ve své konzumní formě. Na všech úrovních (individuální, sociální i systémové) byla práce nahrazována nezávislostí, sebeúctou, zábavou, zážitky, materiálními statky, které slouží ke konzumu. Pracovní etika byla

¹¹ Bauman, Z. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 255.

nahrazena etikou spotřebitelskou. Práce se stala pouhým nástrojem pro zisk materiálního zabezpečení. Člověk již není orientován na svou práci, ale na uspokojování stále rostoucích potřeb a to je také jediné, co zajišťuje sociální integraci. Nejsou nutné žádné represe od státu. K účasti na trhu totiž nejsou zapotřebí žádné donucovací prostředky.

1.1.7. Jedinec jako sociální bytost, jako součást komunity

Když se podíváme do historie, zjistíme, že komunity tu existovaly v podstatě odjakživa, jen se postupně měnily jejich charakteristiky. Základní otázkou, jež se týká dnešních komunit, je, zda to, co dnes nazýváme komunitou tak ještě lze nazývat. Zda vůbec dnes komunity, v původním slova smyslu, existují. Můžeme uvést nespočet sdružení lidí, která si říkají komunita, ale hlavní znaky pravých komunit je u nich těžké najít.

Hlavními znaky dřívějších komunit byla společná historie, zvyky, jazyk či vzdělání. To byla pouta, která lidi v komunitách vázala k sobě na dlouhou dobu. Člověk se do komunity narodil a vytvářel si v ní svou vlastní identitu. Součástí komunity jsme se nestali po naší svobodné volbě a vystoupit z ní většinou ani nešlo.

Dnes jsou jedinci v „komunitách“ nespoutaní, mohou kdykoliv odhodit relativní pouta od jedné komunity a stát se součástí jiné, zároveň komunity v životech jedinců mají čím dál větší význam. Při změně společnosti, kdy se zvyšuje individuální svoboda jedince, ale jeho bezpečí v životě není zajištěno a hlavně kdy neexistují pevné vazby mezi jedinci navzájem, je největším lákadlem nabídka jistoty ve světě neustálých změn. A právě tu nabízejí dnešní komunity.

Dnes máme na výběr nespočet takzvaných komunit, které hlásají, že pokud se staneme jejich součástí, nalezneme domov, úkryt a šťastný život. Záleží na naší individuální volbě, zda se staneme jejich součástí a na jak dlouho. Aby mohla komunita vůbec existovat, musí se vytvořit obraz vnějšího světa a lidí v něm tak, že působí nebezpečně, jako ohrožující jejich životy. Komunita, která by umožnila vstup všem jedincům by neměla smysl. Musí existovat vnější nepřítel, který by napomáhal vnitřní integritě komunity.

Dnešní komunity se podobají spíše vězení. Jejich úkolem není osvobodit jedince, ani chránit jeho svobodu, ale jedincovo bezpečí, které se nedá spojovat se svobodou. Svoboda a bezpečí se podle komunitářů nemohou vyvíjet společně.

Komunitou většinou rozumíme tu, která vznikla na základě etnické, národní příslušnosti. Důvodem pro takové chápání je, že právě etnická komunita obsahuje hlavní znaky - historii a jazyk. Národ, či stát se vždy bránil vzniku provincialismu, vzniku jednotlivých menších komunit, které by ho rozdělovaly. Docházelo k potlačování dialektů, aby mohl vzniknout sjednocující jazyk, vznikly osnovy ve školách a právní systém, které měly všechny lidi unifikovat a rozbít odlišnosti. Národní příslušnost se nám jeví jako přirozená, jelikož jsme její součástí od narození. Stát byl tedy považován za nejvyšší a přirozenou komunitu. V dnešní době, kdy se význam státu zmenšuje, se komunity snaží dosáhnout stejného vlivu a síly jako měl on. Což je s největší pravděpodobností nemožné.

Dnešní komunity, stejně jako vše v dnešní postmoderní době můžeme nazvat tekutými, to znamená, že jsou vytvářeny jen na určitou dobu, kvůli splnění určitého úkolu a po jeho splnění zanikají.

1.1.8. Nacionalismus versus patriotismus v modernitě

Jaký je rozdíl mezi patriotismem a nacionalismem? Dalo by se říci, že jediným rozdílem je jejich odlišné pojmenování. Patriotismus je jen jakási jemnější přijatelná forma nacionalismu.

Znakem nacionalismu je agrese a nenávisť vůči všem a všemu, co je odlišné od národního státu. Je založen na myšlence, že vše špatné se děje kvůli existenci cizinců. Patriotismus je založen na toleranci vůči jiným kulturám, národnostním a náboženským menšinám. Ale vášně kterými jsme vedeni, ať už při patriotismu či nacionalismu jsou velmi podobné, dalo by se říci totožné. Vášně, kterými byly vedeny veškeré vlastenecké akce nebyly jemné, neprosazovaly práva menšin ani práva cizinců, byly prudké, vedeny nutností obrany národa. Rozdíl mezi patriotismem a nacionalismem je tedy hlavně rétorický, ale spočívá i v tom, že patriotismus je spíše součástí volby, jestli jedinec chce

být jeho součástí či ne. Záleží na něm, zda se nechá asimilovat a stane se identickým s ostatními, kdežto členem nacionalismu se může stát pouze za podmínky, že má stejné znaky jako ostatní členové. To můžeme vidět na příkladu rasistického nacionalismu, jedinec se nemůže nijak asimilovat, aby se stal jeho součástí, pokud nemá určité stejné rysy s ostatními. V případě, že takové rysy nemá, bude při strategiích nacionalismu izolován či deportován z prostoru, ve kterém vládne nacionalismus. V praxi takovou strategii může použít i patriot, který ji ovšem musí dokonale zaobalit.

Cíl nacionalismu a patriotismu je stejný - vytvoření pospolitosti, která je založena na jednotě, na podobnosti či stejnosti jedinců. Nevěří, že lidé k sobě mohou patřit, pokud si zachovají své odlišnosti. Nesouhlasí s názorem, že společnost může být pluralitní jednotou, která by byla založena na hledání kompromisů mezi jednotlivými životními styly, v uctívaných hodnotách, na vyjednávání rozdílů při vzájemných setkáních, jednotou neustále vytvářenou střetáváním osob a jejich sebeidentifikací. Tento model jednoty je jediným možným v tekuté modernitě, je to jediná možnost, jak v tomto světě lidé mohou žít pohromadě.

2. Giddensova koncepce modernity

2.1. Vymezení předmoderní a moderní společnosti

Většina sociologů svou teorii o modernitě založila na vyzdvižení tradičního způsobu života nad moderním. Ve svých teoriích často zmiňují pouze pozitivní stránky předmoderních společností a dávají je do protikladu k moderním společnostem. Giddens se takovou cestou nevydal.

Mezi základní charakteristiky předmoderní doby, kterými se liší od doby moderní, patří úroveň časoprostorového rozpojení. Ta byla v předmoderní době velmi nízká. Ontologické bezpečí, které je založeno na základní důvěře budované v dítěti již v ranném dětství, bylo nabýváno v místních komunitách a důvěra byla tedy lokalizovaná. Vztahy důvěry probíhaly vždy v interakcích, které byly dány časem a prostorem.

S přeměnou předmoderní doby na moderní se změnily i kontexty důvěry. Mezi ně patří příbuzenské vztahy, které byly považovány za spolehlivé stabilní sociální svazky a byly utvářeny v čase a prostoru. Obyvatelé byli zakotveni v lokalitě, v místní komunitě, podle které se utvářely a organizovaly veškeré sociální vztahy.

V životech jedinců byla velmi důležitá tradice, minulost byla nástrojem k vytvoření budoucnosti, byla neustále ukotvena v přítomných činnostech, v jednání lidí. Vstupovala do času, ze kterého dříve vystoupila.

Prostředí tradičních společností bylo prostoupeno úzkostmi a nejistotami, které většinou plynuly z hrozby materiálního světa (dětská úmrtnost, délka života, chronické nemoci, infekční choroby, podnebí, přírodní pohromy). Další velkou hrozbou byla občanská válka, protože neexistovala kontrola prostředků násilí. Pouze vládnoucí skupiny obyvatelstva se mohly cítit v bezpečí, zbytek obyvatelstva žil pod neustálou hrozbou násilí ze strany druhých.

Za další zdroj úzkosti můžeme považovat náboženství. Náboženská víra sice člověku interpretovala a vysvětlovala události i situace, poskytovala mu obraz jeho osobního a sociálního života, i obraz jeho prostředí a proto se lidé mohli cítit pod náboženskou vírou v jistotě, ale na druhou stranu, náboženství přímo působilo na

psychiku jedince. Vyvolávalo v něm pocity úzkosti, které plynuly hlavně z hrozby hříchu z příslibu spásy.

V moderní době se vztahy důvěry vlivem dynamických sil modernity vymaňují z lokálního prostředí a ztrácí svou důležitost. Nemůžeme tvrdit, že v moderních společnostech dochází k úpadku rodiny, pouze se rodina časoprostorově rozpojila, tak jako vše vlivem modernizace. Příbuzenské vztahy ztrácí svou funkci organizace sociálních vztahů v čase a prostoru, nejsou založeny na místě, jsou globální. Lokalita již není pro příbuzenské vztahy určující, jsou pod vlivem vzdálených situací.

Co se týká náboženství, tak samozřejmě dochází k jeho sekularizaci, ale nemůžeme tvrdit, že dochází k úplnému úpadku náboženského vlivu. Pouze neplní základní funkce v každodenních životech jedinců. Jeho vliv byl nahrazen racionálním věděním. To co bylo opravdu podkopáno, je tradice, která byla zcela nahrazena reflexivitou modernity.

„...“modernita” se týká způsobů nebo organizace sociálního života, které se vynořují v Evropě asi od 17. století a které se ve svém vlivu následně staly více či méně celosvětovými.”¹²

Moderní společnost se od tradiční společnosti odlišuje ve třech nejpodstatnějších znacích. Jedním z nich je *rytmus změny*, neboť rychlost s jakou ke změnám ve společnosti i v životech jednotlivců dochází, je nebývalá. Dalšími znaky je *rozsah změn*, k nimž dochází bez výjimky po celém světě a *svébytná povaha moderních institucí*, jejichž formy se v tradičních společnostech nevyskytovaly (politické systémy, závislost produkce na technologiích). K pochopení modernity, je tedy zapotřebí zjistit zdroje její dynamiky.

Modernita s sebou přinesla větší možnosti pro lidi, jak žít, jak uspořádat svůj život, přinesla svět plný možností. Nešlo předvídat, že s sebou přinese i stinné stránky a hrozby v podobě nukleární války, i stálý strach z vojenských konfliktů.

*“Dynamika modernity se odvozuje z **oddělení času a prostoru** a jejich opětovného spojování ve formách, které umožňují přesné časoprostorové „zónování” sociálního*

¹² Giddens A. *Důsledky modernity*. Praha: SLON, 1998, s.11.

života; z **vyvázání** sociálních systémů (což je jev, který je úzce spojen s faktory působícími při oddělování času a prostoru); a z **reflexivního uspořádání a přeuspořádání** sociálních vztahů s ohledem na stálé vstupy vědění ovlivňující jednání jednotlivců a skupin.¹³

2.1.1. Čas a prostor

V předmoderním období byl čas vždy pevně spojen s prostorem, tvořily jeden celek. Až po vynalezení mechanických hodin a po standardizaci kalendáře, který platil celosvětově, můžeme mluvit o vyprázdnění času, kdy se stal nezávislým na prostoru.

Vyprázdnění prostoru probíhalo jeho oddělením od místa. Místo bylo určeno naší fyzickou přítomností. Tam kde jsme se v danou chvíli nacházeli, tam jsme i sociálně jednali. Místo již není podmínkou pro naše sociální jednání. Můžeme jednat i s fyzicky nepřítomnými jedinci. Místa jsou naopak ovlivňována sociálními faktory, které od něj mohou být značně vzdáleny. Proto můžeme mluvit o vyprázdnění prostoru nebo odluce místa a prostoru. Díky oddělení prostoru a času již nejsou sociální instituce vázány na místo a jejich doporučení či normy tak mohou působit nejenom lokálně, ale globálně a tím ovlivňovat jednotlivce na celém světě. Mohlo tak dojít k dalšímu procesu, který byl nutný pro dynamiku modernity a to vyvázání sociálních systémů.

Modernita a její oddělení času od prostoru umožnily, aby interakce mezi lidmi nebyla vázána na místo, ve kterých se tito jedinci nachází. Aby komunikace a vzájemné ovlivňování jedinců bylo možné bez ohledu na to, v jaké geografické poloze se vyskytují. Došlo k vyvázání bezprostředních lokálních kontaktů a bylo jim umožněno probíhat mezi časoprostorovými vzdálenostmi.

K vyvázání mohlo dojít díky *vyvazujícím mechanismům*, jedním z nich je *tvorba symbolických znaků* a druhým *ustanovení expertních systémů*.

¹³ Giddens A. *Důsledky modernity*. Praha: SLON, 1998, s. 23.

„Symbolickými znaky míním prostředky styku, které se mohou „šířit“ bez ohledu na specifické charakteristiky jednotlivců nebo skupin, kteří je používají v kterémkoli styčném bodě.“¹⁴

To znamená, že tyto symbolické znaky jsou schopny pohybu, mobility a nejsou žádným způsobem vázány na jedince. Nejnázornějším příkladem, který Giddens uvádí, jsou peníze. Ty bychom mohli považovat za specifický typ sociálního jednání. Dnešní moderní ekonomika způsobila vyvázanost a to od té doby, kdy je možné vyrovnání pomocí dluhu, peníze se staly prostředkem k rozpojení času od prostoru tím, že za zboží či za služby nemusíme platit přímo namísto a v daném čase, kdy k obchodu dochází. Zaplatíme, v čase až budeme moci a k tomu se ještě nemusíme vracet na místo, kde ke sjednání obchodu došlo. Výhodou každého člověka je, když jeho statky, peníze ani on, nejsou vázání na prostor, když jsou schopny mobility a člověk tak může své statky kontrolovat ze značných vzdáleností. V dnešní době ani nemůžeme spojovat peníze s prostorem a s časem, protože většina peněz, které jsou obsaženy v naší ekonomice již nemůžeme vnímat jako mince, jako něco fyzického. V moderní ekonomice jsou kapitalistické trhy nejtypičtějším příkladem vyvázání, kdy peníze jsou spíše „virtuální“ a mají mezinárodní charakter.

Expertní systémy jsou ty, ve kterých je obsaženo vědění expertů o určitých oblastech života. Díky tomuto vědění pak byly sestaveny věci, které dennodenně používáme (auto, schody atd.) beze strachu, protože věříme, že je vyrobili lidé, kteří disponovali expertním vědáním. Důvěra je tedy vložena do tohoto vědění a ne do konkrétních jednotlivců.

Reflexivita je dalším základním prvkem modernity, který umožňuje její dynamiku. Dnes se narodil od tradičních dob, kdy se ctily zkušenosti předchozích generací, ctí racionální vědění. Jakékoli lidské jednání je založeno na reflexivitě, to znamená, že pokaždé kdy něco činíme, bereme v potaz okolnosti, ve kterých se nacházíme, příčiny našeho jednání a důsledky, ke kterým by při takovém jednání mohlo dojít. V předmoderních společnostech se při reflexivitě brala v potaz pouze minulost. Svě jednání lidé odvozovali podle své dřívější zkušenosti nebo zkušenosti druhých. Dnes je jakékoli sociální jednání neustále ovlivňováno a přetvářeno novými informacemi,

¹⁴ Giddens A. *Důsledky modernity*. Praha: SLON, 1998, s. 27

rozšířeným věděním o našem jednání. Sám sociální svět je tedy přetvářen naším věděním o tomto světě. Čím víc o něm víme, čím více máme informací a poznatků o světě ve kterém žijeme, o situaci či o interakci ve které se nacházíme, tím větší máme tendenci vše přetvářet pod vlivem těchto informací. V modernitě se tento proces děje ve všech oblastech života, jak v osobním životě jedinců, tak například ve světě technickém. Věda je v dnešní době také založena na reflexivitě a proto vědění nemůžeme považovat za jisté, neboť vždy může dojít k zamítnutí určitého vědění a k jeho nahrazení druhým.

Za základní jev v modernitě můžeme označit proces, kdy historii, dějiny a vědomí o nich využíváme k oddělení od těchto dějin, od naší historie, tento proces nazýváme historicitou. To je reflexivita, která je základem modernity. Historicita nás a naše jednání orientuje na budoucnost. A oba vyvazující mechanismy jsou na orientaci na budoucnost závislé, jsou jí podmíněny.

Reflexivita vědění způsobuje, že je společnost neustále otevřená. Expertní systémy propočítávají prospěch a riziko a my jejich propočtům důvěřujeme. Při reflexivitě expertního vědění dochází k vytváření světa. Každý, kdo žije v moderním světě je podřízen expertním systémům. Kontakty s experty v přístupových bodech jsou nevyhnutelné.

2.1.2. Globalizace

Jedním z nejdůležitějších důsledků modernity je globalizace, která probíhá v posledních padesáti letech. Ta koordinuje svět tak, aby v něm nebyli žádní „druzí“. Vytváří nové formy závislosti a tím i nové formy rizika a nebezpečí, ale na druhou stranu nám přináší ochranu. Základní charakteristiky moderních institucí je vyvázanost, reflexivita a to, že jsou globalizující.

Nejdříve si státy vybojovaly svou suverenitu v bojích o území. Po získání kontroly nad svým územím vývoj probíhal směrem k jednomu celku, jelikož státy na sobě byly vzájemně závislé. Čím více byly závislé, tím se zvyšovala i jejich suverenita. Není to tedy tak, že s postupující globalizací by státy ztrácely svou suverenitu. Začaly navzájem uznávat své autonomie. Vznik globálního řádu byl umožněn až po vzniku a

rozšíření kapitalismu, až poté mohl být řád založen na ekonomické moci více než na politické (16.-17.st.)

V moderní době jsme se dostali do situace, kdy kapitál určitých soukromých nadnárodních firem je mnohem větší než kapitál určitých států. Tyto nadnárodní firmy ovlivňují politiku některých států, ale obavy z toho, že by nadnárodní firmy vzaly moc států do svých rukou, jsou neoprávněné, neboť nedisponují vojenskou silou a kontrolou nad státním územím. Globalizace je proces, který je typický svou tendencí k centralizaci. Státy na jedné straně snižují svou suverenitu, ale pouze za předpokladu, že spojením s ostatními se jejich moc zvýší.

Význam globalizace není tak úplně jasný, a to díky neustálým diskusím nad tímto tématem. Proto Giddens poukázal na pár podstatných znaků globalizace, na kterých se snad většina shodne: Globalizace přetváří naše způsoby žití, přichází od západu a působí na všechny obyvatele světa, i když její důsledky jsou velmi nevyrovnané.

Mezi hlavní teorie o globalizaci bychom mohli uvést teorii skeptiků a teorii radikálů. Podle skeptiků jsou řeči o všech globalizačních procesech a o všech věcech, které s globalizací nějakým způsobem souvisí, prostě jen řeči. Globální ekonomika není nic jiného, než to, co tu bylo již před sto lety. Globalizace je tedy pouhá teorie, kterou si vymysleli ekonomové volného trhu. Většina zemí získává ze zahraničního obchodu pouze malou část svého příjmu a větší část hospodářské směny se děje spíše mezi regiony než skutečně celosvětově. Vidíme, že skeptici brali v úvahu pouze ekonomickou stránku globalizace. Radikálové naopak dokazují, že globalizace je reálná, její důsledky můžeme vidět všude a každého z nás se dotýkají. Giddens se svými názory staví na stranu radikálů, i když tvrdí, že ani oni nedokázali pochopit, co přesně globalizace je a co pro nás její důsledky znamenají, protože se zaměřili stejně jako skeptici pouze na její ekonomickou stránku. Názor skeptiků, že vše co globalizace přinesla, tu už dávno bylo, vyvrací nejnázornějším příkladem - elektronickými penězi, na nichž je postavena dnešní ekonomika. Ty tu přece nikdy před tím nebyly. Sám tvrdí, že globalizace je nejenom nová ale přímo revoluční. Velmi důležité je, abychom nebrali v potaz pouze globalizaci ekonomickou. Stejně důležité důsledky pro člověka, ale i pro celou společnost má globalizace politická, technologická a kulturní.

Moderní společnost je tedy ta, která neustále myslí na budoucnost a která je plná nových rizik a změn a ty ovlivňují vše co děláme. A právě tyto neustálé změny nás vedou do globálního řádu. Tomu sice nikdo nerozumí, ale jsme si neustále vědomi jeho přítomností. Nikdo mu nerozumí proto, že není řízen naší vůlí ale nahodile, silou různých vlivů. A právě pocit, že náš osud a budoucnost nedržíme pevně v rukou nám přináší pocity obav a úzkosti. Těchto obav se můžeme zbavit pouze tehdy, pokud získáme moc nad svým životem, tím že přebudujeme instituce, přizpůsobíme je dnešní situaci a opět jim dodáme jejich pevnost a konstantnost. Protože na globalizaci je nutno se dívat jako na způsob, jakým žijeme a tímto způsobem našeho žití jsou pevně spjaty vytvářené instituce našeho sociálního života. Nejdůležitější institucí je samozřejmě rodina. Je to nejintimnější a nejosobnější sféra našeho života, které se globalizace přímo dotýká. Rodina prochází obrovskými proměnami, z nichž za hlavní můžeme považovat změny postavení žen v rodině.

Globalizace nepřinesla jen nový druh rizika, ale vytvořila i tzv. fundamentalismus, který se vyskytuje v různých podobách. Ať už se jedná o politický, náboženský nebo nacionalistický, představuje pro nás vždy určitou hrozbu, určité nebezpečí. Je nepřítelem kosmopolitní společnosti. Ale z druhé stránky pro nás může být přínosem právě díky otázkám, které nám klade. Hlavně otázky týkající se možností, jak žít ve světě, ve kterém není nic svaté. Giddens na tyto otázky odpovídá, že v takovém světě žít nemůžeme, že všichni lidé musí být vedeni univerzálními hodnotami, určitými morálními závazky, kosmopolitní morálkou, kterou bychom měli uctívat a bránit. Právě tradice byly vymyšleny proto, aby bránily a ospravedlňovaly vládu. Hlavním rysem tradice je to, že nese určitou pravdu, určitý rámec chování. Vlivem globalizace se veřejné instituce, životy jednotlivců i celé společnosti vymaňují z tradice právě pod vlivem vznikající kosmopolitní společnosti. Nejzávažnějším problémem, který plyne z života bez tradic je to, že musíme dělat neustále různá rozhodnutí, což není vždy jednoduché. Tradice může být nahrazena autonomií a svobodou., tedy demokracií.

Většina lidí vidí globalizaci jako proces, který bourá hranice, bourá samostatné státy, lokální komunity a národy, ze kterých se stává globální celek. Giddens ale ukazuje, že globalizace má zároveň i opačný účinek. To znamená, že se obnovuje

identita spojená s určitou lokalitou. Zvyšuje se nacionalismus, se společně se zvyšující tendencí vše globalizovat.

Z pohledu mnoha lidí dochází k ničení místní kultury, rozšiřování nerovností. Vytváří se dva světy - svět vítězů a poražených. Hlavní příčinou tohoto rozlišení je ekonomická globalizace, která je spojena s volným obchodem. Otevření se volnému obchodu znamenalo pro spoustu zemí rozpad místní ekonomiky, která obyvatelům národa zabezpečovala jejich přežití. Právě rozrůstající se nerovnost je nejzávažnějším problémem dnešní populace. Bylo by jednoduché svalit veškerou vinu na bohaté, ale globalizace je stále decentralizovanější - není pod ničí kontrolou. Neexistuje žádné řídicí a kontrolní centrum, na které bychom mohli svalovat vinu. Žádný institucionalizovaný rámec.

Globalizace se tedy dotýká hlavně problematiky národních států. Většina myslitelů tvrdí, že přestávají existovat, že již jsou pouhou iluzí. S takovým názorem Giddens nesouhlasí a tvrdí, že i dnes mají národní státy obrovskou moc a i političtí vůdci a jejich názory mají pořád svou váhu. Státy prošly obrovskou změnou, a za důležitou změnu můžeme považovat to, že dnes již nemají vnější nepřátelé, proti kterým již nemusí bojovat. Dnes na pozici nepřítele nastupují rizika a nebezpečí.

“Demokracie je systém vyžadující opravdovou soutěž politických stran o mocenské pozice. V demokracii probíhají pravidelné a spravedlivé volby, kterých se mohou účastnit všichni členové společnosti. Tato práva na demokratickou účast jdou ruku v ruce s občanskými svobodami - svobodou projevu a diskuse a svobodou vytvářet politické skupiny a sdružení a připojovat se k nim.”¹⁵

Je zapotřebí prohlubovat samotnou demokracii, tento proces Giddens nazývá „demokratizace demokracie.“ Aby tento proces mohl probíhat, je nutné, aby demokracie byla transnacionální. Společně se zprůhledněním politiky a vyšší informovaností veřejnosti, je také potřeba více zapojit občany do rozhodování. K tomu je možné využít různých porot či elektronických referend. Strany také musí začít spolupracovat s občanskými hnutími a je celkově potřeba podporovat rozvoj občanské společnosti, která

¹⁵ Giddens, A. *Unikající svět*. Praha: SLON, 2000, s. 88-89.

se nachází mezi veřejným a soukromým sektorem a obsahuje rodinu a jiné neekonomické instituce. Právě občanská společnost by měla vytvářet zmiňovanou emoční demokracii. Je nutné abychom demokracii neřešili pouze v rámci jednotlivých států, v rámci národní politiky, ale s rostoucí globalizací, musíme demokracii podporovat na nadstátní úrovni. Proto Giddens vkládá nejvíce nadějí do nadnárodních organizací a právě do Evropské unie, které jako první usiluje o nadnárodní vládu. Právě unikající svět potřebuje více vlády, kterou nám nabízejí nadnárodní organizace, které jsou založeny na demokratických principech.¹⁶

2.1.3. Kapitalismus

Většina sociologických teorií je založena na hledání jedné dominantní instituce, řeší otázku zda je moderní uspořádání společnosti kapitalistické nebo industriální, zda je kapitalismus jen podsystémem industrialismu atd. Giddens o těchto institucích uvažuje jako o dvou samostatných celcích, které jsou oba obsaženy v modernitě. Za institucionální dimenze modernity považuje *kapitalismus, industrialismus, aparáty dohledu, kontrolu prostředků násilí*.

Aby kapitalismus mohl fungovat musely být splněny základní podmínky. Ekonomika musela být oddělena od politických institucí, muselo existovat soukromé vlastnictví a námezdní práce se musela změnit ve zboží. Autonomní stát musí být založen na akumulaci kapitálu, ale kontrola tohoto kapitálu státem je omezena. Kdybychom uvedli pouze tyto charakteristiky kapitalismu, mohlo by se zdát, že je to pouhý ekonomický systém. Kapitalismus však musíme vnímat jako společnost a kapitalistickou společnost musíme vnímat jako národní stát. Moderní národní stát je dán hlavně kontrolou svého vymezeného území a existencí rozsáhlého administrativního systému.

Aparáty dohledu se týkají kontroly populace veřejnou sférou, většinou mluvíme o kontrole informací, ale můžeme sem zařadit i vězení, školy, kontrolu prostředků násilí,

¹⁶ viz. Giddens, A. *Unikající svět*. Praha: Slon, 2000. ISBN 80-85850-91-5

kontrolu nad vojenskou silou. Dohled je spojen s industrialismem. Ten totiž upevňuje administrativní moc, která umožňuje i malým státům mobilizovat sociální i ekonomické zdroje.

Specificky moderní je vazba vojenské síly k průmyslovému systému, který ovlivňuje jak organizaci armády, tak dostupnost zbraňových systémů. Zprůměrnění války mění charakter válčení a zahajuje éru „totální války“, která patří mezi největší nebezpečí a rizika moderní éry.

2.1.4 Rizika v moderní době

Naše moderní doba začíná již v osvícenství, kdy jedním z hlavních názorů bylo, že pokud použijeme naši racionalitu, náš svět bude jednodušší, předvídatelnější a jasnější. Dnes už víme, že se tyto předpoklady nevyplnily. I když věda pokročila nesmírnou rychlostí a technologie samozřejmě také, svět se naopak stal chaotičtější, nepředvídatelnějším, méně jistým. Hlavním znakem dnešního moderního světa jsou všudypřítomné změny, a tyto změny můžeme nazvat radikálními. Svět je plný rizik, které nikdy dříve neexistovaly, jako například globální oteplování, globální elektronická ekonomika atd. Tato rizika a nejistoty jsou spojeny právě s globalizací, s procesem celosvětových změn.

Každá změna je spojena s rizikem. Pod pojmem riziko Giddens vidí jeden z charakteristických rysů moderní doby. Na první pohled by se mohlo zdát, že riziko tu bylo vždy i v dobách minulých, ale my dnes můžeme tvrdit, že riziko, se kterým se setkáváme v dnešní době je jiného charakteru. Například středověk by se dal popsat, jako krutá doba, plná nebezpečí a rizik, ale Giddens tvrdí, že tehdy žádné riziko neexistovalo. Riziko není to samé co nebezpečí. Začalo se objevovat až v šestnáctém či sedmnáctém století při námořních výpravách do nepoznaných vod. Pak se začalo užívat ve spojení s časem, tak jak se užívá například při investování peněz a až poté se začalo spojovat s představou nejistých situací, které se posuzují vzhledem k budoucím možnostem. Proto se pojem rizika užívá až v dobách, které se orientují na budoucnost a chtějí svou budoucnost kontrolovat a určovat. Moderní kapitalismus je tedy v podstatě

celý postaven na budoucnosti, s tím jak neustále vypočítává zisky a ztráty a tedy rizika. Můžeme mluvit o tzv. riziku vnějším, které přichází z přírody či tradice a o novém druhu rizika, které přinesla moderní doba, riziko vyrobené. Znamená to, že už nemáme strach z toho, co nám udělá příroda, ale začínáme mít strach z toho, co jsme udělali my jí. Vyrobené riziko ale samozřejmě není spojeno jen s přírodou. O riziku můžeme mluvit i ve spojení s institucemi, např. manželství, které dříve bylo jasně definováno, uzavíráno na celý život a člověk, který do něj vstupoval měl určitou obecnou představu, která byla dána hlavně nezrušitelností manželského svazku. Ale dnes tato pravidla již neexistují. Každé manželství má svá vlastní pravidla a hlavně se každé manželství dá kdykoliv zrušit. Lidé se v dnešní době při uzavírání manželství vydávají do neznáma. To znamená, že zde není více nebo méně rizik a nebezpečí, než v dřívějších dobách. Jen dnes zažíváme více nebezpečí, které jsme si sami způsobili. Tato nová rizika jsou však celosvětová. Jejich důsledky nemohou vyřešit vlády jednotlivých států, ty musejí spolupracovat, protože rizika nejsou omezena hranicemi.

Nemůžeme ale mít k riziku pouze negativní postoj, riziko je totiž základ pro dynamickou ekonomiku dnešní doby, je hnacím motorem pro společnosti, které si přejí změnu své budoucnosti.

V předmoderní době působilo náboženství na utlumení rizik. Dnes jsou rizika nevyhnutelná. Nikdo je nemůže kontrolovat a proto ani vinu za jejich důsledky nemůžeme na nikoho svést. Na rizika se lidé adaptují, přizpůsobují se jim. Jedním ze způsobů adaptace je pragmatické přijetí. To znamená, že si rizika uvědomujeme, přijímáme je, ale nijak zvlášť proti nim nebojujeme, jsme s nimi smířeni. Další možností je trvalý optimismus, kdy stále věříme v lidský rozum, vědění, které nás zbaví nebezpečných situací. Další je cynický pesimismus, kdy jsme si také vědomi rizik, kterým jsme vystaveni a naše obrana proti nim je humor. A poslední radikální angažovanost, přímý boj proti rizikům dnešního světa. Příkladem jsou sociální hnutí.

Největší rizika modernity jsou růst totalitní moci, nukleární konflikt nebo válka velkého rozsahu, úpadek životního prostředí nebo ekologická katastrofa, selhání mechanismů ekonomického růstu a totalitarismus, který je spojen s modernitou.

2.1.5. Transformace intimity

Abstraktní systémy nám ke každodennímu životu slouží jako mechanismy k poskytnutí určité míry bezpečí. K tomuto bezpečí nám slouží znalosti, které jsme dostaly od expertních systémů. Ontologické bezpečí je v moderním světě založeno na rutinizovaných činnostech, které jsou možné díky abstraktním systémům.

Důvěra v abstraktní neosobní systémy nám poskytuje bezpečí, ale nemůže nám poskytnout určitou vzájemnost, intimitu, kterou nám poskytují pouze mezilidské vztahy a s nimi spojena důvěra. Neosobnost je věc, která je vyčítána modernitě. Většina autorů tvrdí, že modernita je založena na neosobních vztazích, že dochází k úpadku rodiny i veškerých sociálních vztahů, že hlavní se stává sobeckost, anonymita, egoismus a chybí pevné body v životě, stabilita, atd. Dochází tedy k úpadku pospolitosti? Pokud se na pospolitost díváme jako na vztah k místu, můžeme říci, že takto definovaná pospolitost opravdu upadá. To samé můžeme říci o příbuzenství, jelikož bylo rozděleno hlavně vlivem časoprostorového rozložení.

Osobní životy jedinců se v modernitě transformovaly a došlo k úplné přeměně podstaty osobního života. Osobní život pouze reaguje na přeměnu světa, způsobenou modernizací, hlavně na časoprostorové rozpojení. V předmoderních společnostech byla důvěra dána těm, kteří pocházeli ze stejné komunity, byla určována místem. I osobní vztahy se zakládaly za předpokladu, že jedinec pocházel ze stejné komunity. Dnes jsme v situaci, kdy důvěra není dána, ale je postupně vytvářena a společně s ní i osobní vztahy. Budování důvěry je založeno na otevírání se druhým a nezáleží z jakého místa člověk pochází. Důvěra není předem daná.

Modernita předpokládá i sebezkoumání, které je součástí reflexivity modernity, objevení sebe sama, které mnoho autorů nazývá egoistický, hédonistický charakter modernity.

Mezi základní prvky v transformaci identity patří vliv globalizace, kdy rozhodnutí, či situace, které jsou značně vzdáleny od jedince ovlivňují jeho každodenní život. Jedinec musí vytvářet svoji identitu, stejně jako moderní svět vytváří sám sebe pomocí reflexivity. Důvěra není dána, je vytvářena otevíráním se druhým, stejně jako sociální vztahy. Sebezkoumání, není dáno narcismem, ale osvojením si vnějšího prostředí. To co

nám dává pocit klidu, nemusí být spjata s určitým místem, ale může se vyskytovat kdekoliv. Vymístění a následující znovunavázání je důkazem toho, že neosobní systémy nepohlcují osobní život jedince. Vztahy jsou vyvozovány z časoprostoru, ale existují i prostředky pro jejich opětovné navázání. Nevymizela tedy intimita, naopak došlo k jejímu rozšíření, neboť je dnes možná i na dálku pohybem v časoprostoru. Osvobodila se od místa. Místo se v modernitě vytrácí a tím se vytrácí i jeho vliv a ten je nahrazen vlivem abstraktních systémů.

2.1.6. Důvěra

Důvěra existuje pouze tam, kde máme nedostatek informací, pouze v tomto případě nám nezbyvá nic jiného než důvěřovat. Dalo by se říci, že neznalost podmiňuje důvěru. Důvěru vkládáme do osob, věcí, nebo abstraktních systémů, kdežto důvěřivost můžeme pojmut jako víru ve vlastnosti člověka či přesnost jejich znalostí, jako je poctivost, spolehlivost. V modernitě mluvíme o důvěře, která je založena na vědomí, že lidské jednání, činnosti se formují vlivem sociálních okolností, vlivem sociálních institucí ne Bohem či jiné nadpřirozené bytosti.

Pokud mluvíme o riziku, musíme mít přesně vymezené nebezpečí, které podstupujeme. To znamená, že víme, že naše očekávané výsledky mohou dopadnout jinak, než předpokládáme. Důvěra je pro nás důležitá hlavně proto svou schopnost minimalizovat nebezpečí.

V předmoderním uspořádání společnosti byli jedinci vždy součástí určité známé komunity a s cizinci se setkávali pouze výjimečně. Ti byli považováni za určitou hrozbu. V moderních společnostech se dostáváme do situace, kdy jsme ve styku s cizinci neustále. Udržování tzv. zdvořilé nepozornosti se stalo základem důvěry při neustálém setkávání se s cizinci na veřejných místech. Základním typem „tvárných“ závazků (sociální vztahy, které jsou učeny časem a místem) je tedy zdvořilá nepozornost.

V modernitě se samozřejmě vyskytuje důvěra, která je spojena s konkrétními jedinci, mnohem důležitější a hlavně pro modernitu charakterističtější je však důvěra v abstraktní systémy, hlavně v expertní systémy. Tato důvěra přichází od laiků a je

směřována vůči znalostí expertů. Nacházíme se v situaci, kdy expertní vědění vytváří náš svět, nepřetváří pouze naše životní prostředí, ale i naše každodenní životy. Vymanit se z jejich vlivu nelze. Důvěra v abstraktní systémy či expertní systémy je nejzákladnější případ beztvárných závazků, což je víra v symbolické znaky.

Situace, v nichž se laik střetává s expertními systémy Giddens nazývá přístupové body a jako příklad bychom mohli uvést návštěvu u lékaře. V těchto bodech se upevňuje naše důvěra vůči jejich vědění. Věříme v mechanismus jejich vědění, i když sami o těchto mechanismech žádné znalosti nemáme, aby k tomuto mohlo docházet, musí být laici udržováni v nevědomosti. Naše důvěra je samozřejmě vždy silně ovlivněna předchozí zkušeností a to ať důvěra v jedince, či abstraktní systémy.

Ontologické bezpečí je založeno na spolehlivosti osob a věcí v jedincově sociálním prostředí. Základ pro naše ontologické bezpečí se formuje již v dětství, kdy od svých opatrovníků dostáváme základní prvky důvěry a pomocí nich netrpíme neustále existencionálním strachem. Člověk se nejprve naučí důvěřovat v osoby, které o něj pečují, ale záhy je nucen, aby se naučil i důvěry v sama sebe. Abychom mohli dále důvěřovat lidem a věcem v našem okolí, je důvěra v sebe sama nezbytnou podmínkou. V případě, že by v ranném dětství nedošlo k vytvoření základní důvěry, stali bychom se obětí stálé existenciální úzkosti, strachu.

2.2. Postmodernita versus radikalizovaná modernita

Giddensova teorie o modernitě a postmodernitě, kterou se snaží vysvětlit ve své knize *Důsledky modernity*, je založena na nesouhlasu se sociology, kteří mluví o dnešní době jako o postmoderní. Tvrdí, že nazývat tuto dobu jako postmoderní nelze, neboť k takové přeměně společnosti, k jaké docházelo například při přeměně z doby tradiční na moderní, zatím nedošlo. Navrhuje používat termíny jako radikální modernita, či vysoká modernita. Žijeme v době, kdy jsou důsledky modernity zdůrazněny, zradikalizovány, kdy na nás modernita působí silněji než kdykoli dříve, ale nemůžeme mluvit o vzniku nové formy života, o postmodernitě. Pouze o společenském řádu bychom mohli uvažovat jako o postmoderním, jelikož ten se již vyskytuje za hranicí modernity.

Abychom tedy byli schopni pochopit naši soudobou situaci, musíme nejdříve pochopit podstatu institucí a procesů, které se vyskytují v modernitě a jejichž vlivy jsou radikalizovány. Stejně tak musíme pochopit změny, které jsou způsobeny modernizací, ty jsou jak svou extenzitou (ovlivňují celou Zemi) tak intenzitou (ovlivňují naše životy i jejich nejintimnější stránky) silnější a rychlejší než kdykoliv dříve.

Pokud bychom chtěli mluvit o existenci postmodernity, museli bychom mít důkazy o vzniku nového sociálního řádu, nových institucí odlišných od moderních. Postmodernismus ale většinou znamená pouze naše vědomí, že k těmto procesům dochází, ale to nemůže znamenat, že skutečně existují.

Za postmoderní se většinou považuje několik hlavních faktů. První z nich je zjištění, že nic nemůžeme považovat za jisté (některé poznatky z epistemologie se ukázaly jako nepravdivé). Za druhé, nemůžeme mluvit o nějakém pokroku, protože teorie o účelnosti vývojových procesů není obsažena v historii. Za třetí vznik nových sociálních hnutí a programů, které tu nikdy dříve nebyly a které mají ve svém obsahu ekologické otázky. Giddens zamítá myšlenku o neexistenci vývoje. Přece je nemožné aby autoři, kteří tvrdí, že postmodernita existuje zároveň tvrdili, že neexistuje sociální vývoj. Jak by tedy mohla postmodernita vzniknout bez vývoje? Naopak za významný proces, který proběhl na konci 19. stol., bychom mohli označit odklon od fundamentalismu, který můžeme považovat za charakteristiku určitého předělu, ale spíše bychom se na něho měli dívat jako na radikalizaci modernity, než jako na přechod za modernitu. Ta nepřestala existovat, pouze se zesílily její schopnosti a její vliv.

Představa Boha byla nahrazena představou neomezeného, neohraničeného rozumu a pokroku a společně s představou dominance rozumu se vyvíjela moc Západu. Kladení důrazu na rozum, místo na Boží sílu, rozpad fundamentalismu, myšlení orientované na budoucnost, pokrok nahrazovaný změnou jsou sice projevy doby, které tu nikdy předtím nebyly, které se odlišují od procesů v osvícenství, ale stále nemůžeme mluvit o nové době, o postmodernitě. Giddens všechny tyto procesy vnímá jako radikalizaci důsledků modernity, jako její zvýraznění, jako dokončení rozpadu tradic.

Tyto faktory jsou zejména důsledkem ztráty výsadního postavení Evropy a Západu. Moc, která kdysi byla v rukou Západu se vlivem globalizace rozlévá do celého světa. Moderní instituce se rozšířily do celého světa, tím se ale nezmenšila jejich síla.

Giddens vnímá postmodernitu jako „...sérii vnitřně podmíněných přechodů vzdalujících se od - nebo jdoucí „za” hranice - různých institucionálních shluků modernity, které budou dále charakterizovány. Ještě nežijeme v postmoderním světě, ale stále více můžeme spatřovat záblesky vznikajících způsobů života a forem sociální organizace, které se odlišují od těch, které byly podporovány moderními institucemi.”¹⁷

2.3. Budoucí vývoj

Osvícenci předpokládali, že pomocí lidského rozumu a vědění dospějeme do stádia lidského blaha, že poznáme dokonale svět, ve kterém žijeme a pomocí tohoto poznání budeme moci tento svět řídit. K tomu nedošlo z několika důvodů, které můžeme brát jako nezamýšlené důsledky. Jeden z nich jsou tzv. chyby v projektu. Modernita je založena na abstraktních systémech, pomocí kterých dochází k časoprostorovým vyvázáním sociálních vztahů. K chybám v tomto procesu dochází běžně a je možno, aby došlo k jejich odstranění. Druhou možností je tzv. selhání operátora. Došlo k chybě ze strany člověka, který řídí abstraktní systémy. Tyto chyby jsou neodstranitelné.

Dva nejsilnější vlivy, jejichž důsledky předvídat nemůžeme, jsou způsobeny *reflexivitou neboli cirkularitou sociálního vědění*. S přibývajícím vědění o sociálním světě, ve kterém žijeme, se mění samotný svět, právě vlivem tohoto vědění. Svým věděním vytváříme svět, ale nemáme prostředky k jeho kontrole.

Je důležité, abychom vždy měli představu, jak má naše společnost vypadat do budoucna. Tuto představu můžeme nazvat utopistický realismus. K dosažení představy o budoucnosti společnosti by mohla pomoci sociální hnutí.

Emancipační politika (myšlenky spravedlnosti a rovnosti, radikální angažovanost, která má za cíl osvobození) musí být spojena s politikou pro život (politika seberealizace, radikální angažovanost, která má za cíl spokojený život). Emancipační politika a politika pro život se musí pohybovat na ose, která vede od lokálního prostoru ke globálnímu.

¹⁷ Giddens A. *Důsledky modernity*. Praha: SLON, 1998, s. 51

Již nyní můžeme vidět, že se společnost blíží k určitému postmodernímu řádu a že vývoj tohoto řádu bude probíhat na čtyřech hlavních úrovních. Pomocí toho dojde k vytvoření nového sociálního systému. Těmito čtyřmi hlavními procesy, ke kterým by mělo dojít jsou: *mnohvrstevná demokratická participace, postnedostatkový systém, demilitarizace, humanizace techniky* (morální otázky o vztahu mezi lidmi a umělým prostředím se budou zvyšovat)

Aby vznikla společnost, která bude spravedlivá a v níž budou zdroje rozděleny rovnoměrně, musí proběhnout politická opatření pro náš budoucí vývoj. Musí vzniknout koordinovaný globální řád, dojít k překonání války, ke vzniku systému planetární péče (zachování ekologických podmínek pro život) a ke vzniku socializovaného ekonomického uspořádání.

Postnedostatkový systém musí být koordinován ne samotnými státy, ale globálně. Proto musí proběhnout dohoda mezi národními státy o ekonomickém globálním rozložení a všechny demokratické státy musí určitým způsobem zapojit své občany do procesu vládnutí. To se dnes děje pouze na úrovni národních států. Mělo by dojít k rozšíření na nadnárodní úroveň, aby se zvýšila důvěra lidí a tím by se získala jejich podpora.

Státy již teď vytváří globální řád, jsou nuceny, aby spolupracovaly a proto pravděpodobně dojde k vytvoření globální vlády. Giddens vidí vznik globální vlády jako velké pozitivum, které by nám vyřešilo otázky strategií pro řešení mnoha konfliktů.

3. Srovnání názorů Giddense a Baumana

V první a druhé kapitole jsem uvedla základní témata, kterými se autoři nezávisle na sobě zabývají. Můžeme vidět, že často řeší stejné nebo alespoň podobné problematiky, ať už se jedná o globalizaci, o společnosti či jedince.

Troufám si říci, že nejdůležitějším tématem, které oba dopodrobna zkoumali je *globalizace*. Jejich názory, které se týkají této problematiky bychom mohli velmi často označit za protikladné. Shodují se pouze v základních věcech jako je to, že globalizace pochází ze Západu, že její důsledky se dotýkají všech obyvatel světa, i když nerovnoměrně a že tedy přetváří životy jedinců. Ale v názorech na vliv globalizace, na její důsledky, na to jak moc nás ovlivňuje a hlavně jaký vliv bude mít na naši budoucnost, se jejich názory zcela rozcházejí.

Podle Baumana můžeme globalizaci považovat za rozdělovací princip. Jejím hlavním důsledkem je nerovnoměrné rozdělení společnosti, polarizace světa na privilegované a neprilegované členy. Základním kritériem pro tuto stratifikaci je jejich schopnost se pohybovat, být mobilní. Lidé, kteří se přizpůsobí globalizujícím tendencím, kteří tedy dokáží být mobilní, nemají důvod k obavám, jelikož mohou rychle reagovat na měnící se svět. Dokáží se přizpůsobit neustálým změnám. To je ta část populace, která nejčastěji mluví o pozitivní globalizaci, ale již není seznámena, či spíše ani nechce být seznámena o jejím negativním dopadu na jinou část obyvatel. Ta se nedokáže pohybovat, jelikož nemá k pohybu dostatečné prostředky, anebo jednoduše nechce, což je v globalizujícím světě nemožné. Tito lidé tedy zůstali zablokováni ve svých lokalitách a podle Baumana již nemají možnost žít v klidu na jednom místě, jelikož i jejich lokalita bude vytlačena globalizujícími tendencemi a na obyvatele se nebude brát zřetel, protože jsou to tzv. nepřizpůsobiví jedinci. A tak je globalizace Baumanem vnímána spíše jako nástroj segregace než integrace, nástroj k prohlubování nerovnosti a nedostatku.

Naopak u Giddense je globalizace považována za sjednocující proces, kdy vývoj spěje k postupnému vytvoření jednoho celku, ve kterém nebudou žádné rapidní rozdíly mezi lidmi. Právě globalizace je nástrojem k minimalizaci rozdílů. Tím, že se svět sjednotí, budou mít všichni lidé stejné podmínky k životu a nebudou tedy existovat žádní „druzí“, kteří by měli více či méně možností než ostatní. Bude existovat rovnost možností a

podmínek k životu. Giddens není ani proti ekonomické globalizaci, přesto žádá pro proces pravidla, kontrolu, která má zabránit globálním rizikům plynoucím pro společnost a lidstvo jako takové.

Druhým, asi nejvíce zmiňovaným procesem, ke kterému dochází vlivem globalizace, je *snižování suverenity jednotlivých států*. Často se mluví o tom, že se státy vzdávají své suverenity ve prospěch jednoho celku a tím se prakticky vzdávají i své moci a kontroly nad územím. K tomuto názoru by se asi přiklonil i Bauman, který často mluví o rozpadu, ba přímo o „odumírání“ jednotlivých států právě vlivem globalizačních sil, kterým nelze zabránit. Vývoj státu v modernitě bychom mohli velice zkráceně popsat jako vývoj od sociálního státu ke státu bezpečnostnímu. Sociální stát je charakteristický pro období pevné modernity. Zahrnoval sociální instituce a sociální podpory a hlavně byly pevně stanoveny práva a povinnosti, existovaly pevné struktury, kterých se jedinec mohl držet. V období tekuté modernity mluvíme o bezpečnostním státě a již z názvu můžeme vyčíst, že jedinou funkcí státu je zajišťovat bezpečnost občanů a hlavně chránit je před vnitřním nepřítelem. Všechny ostatní funkce byly ponechány na jedinci, či se jich stát zbavil ve prospěch trhu a jedinců, kteří disponují kapitálem a to včetně své moci a kontroly nad územím. Podle Baumana další vývoj bude spět k úplnému rozpadu států a vznik jednoho obrovského nekontrolovatelného celku, který bude řízen „novým světovým neřádem“.

Giddens je opět názoru opačného. V žádném případě nemluví o rozpadu jednotlivých států a snižování jejich moci. Naopak mluví o zvyšování jejich suverenity a autonomie. Spoluprací a spojováním států pod jednu nadvládu nedojde k jejich rozpadu, ale k posílení jejich schopností a síly, aby mohly působit globálně a ovlivňovat tak chod celého světa, nejenom svého území. Jejich moc se tedy několikrát zvýší. Státy ztrácejí pouze část své dřívější ekonomické moci, vlivem globálního trhu, ale celkově je jejich moc buď na stejné úrovni, jako byla dříve, nebo se jejich moc zvyšuje. Nesouhlasí s názorem, že národní stát se stává fikcí, připouští pouze oslabování některých jeho pravomocí. Jako protipól tomuto jevu zdůrazňuje obnovu místních identit a vytváření nových kulturních a ekonomických regionů napříč zeměmi. Státy si podle Giddense zachovávají svou správní, ekonomickou a kulturní moc za aktivní spolupráce s jinými státy, oblastmi, organizacemi, atd. Vládnutí se stává širším pojmem než jen státní vládou. Hovoří o potřebě nalezení nové role národního státu, je potřeba prosadit kosmopolitní verzi národnosti, která respektuje

etnické a národnostní minority. Giddens mluví o kosmopolitním vlastenectví jako o jediné formě národní identity slučitelné s globalizujícím se řádem, kosmopolitní národ vidí jako národ s hodnotami, ke kterým se hlásí všichni jeho členové, ale zároveň jako národ, který přijímá nejednoznačnost a kulturní rozmanitost. Je nutné řešit otázky s celospolečenským dopadem (jako jsou globální oteplování, atomová energie, EU) a to implikuje potřebu vytvoření nové koncepce politiky pro život, v rámci které bude potřeba, pro úspěšné vyrovnání se s globálními problémy, uzavírat spojení.¹⁸

Pokud bychom se podívali na jedince v postmodernitě, či radikální modernitě opět se nám nabízejí dva rozdílné názory. Bauman by asi řekl, že je jedinec v tekuté modernitě ztracen, neexistují žádné pevné struktury o které se může opřít, neexistuje ani místo, kam by se mohl zařadit, tak jak to bylo běžné v pevné modernitě. Má sice obrovskou svobodu, ale z této svobody mu pramení pouze starosti, které plynou z obrovské zodpovědnosti, která je celá ponechána na jeho bedrech. Jedinec je vržen do tekutého světa a nemůže počítat s ničí pomocí ani se solidárním jednáním druhých a zbývá mu tedy jediné, bojovat o určité místo ve společnosti s ostatními a v žádném případě se na nikoho neohlížet. Tak vzniká soutěživé jednání, narcismus, hedonismus, které nahradilo solidární jednání, typické pro období pevné modernity a je prostoupeno celou společností. Dnešní způsob zacházení s partnerskými vztahy Bauman připodobňuje k zacházení se zbožím. Závazky jsou prchavé a platí, dokud trvá uspokojení. Často dochází k jednostrannému vypovězení, kdykoliv jeden z partnerů nalezne lákavější možnost. Předpokládaná dočasnost partnerství se pak proměňuje v sebenaplňující se proroctví, neochoty lidí brát na sebe jakékoliv závazky.

Giddens nás opět uklidňuje, když tvrdí že naopak jedinec má v dnešní společnosti obrovské množství možností, jak se do společnosti zařadit, jak se stát její součástí i jak se stát jedinečným a vyniknout nad ostatními, na což dříve neměl prostředky a ani možnosti. Není v žádném případě osamocen, může komunikovat na tisíce kilometrů daleko s různými lidmi a má tak mnohem větší možnosti k interakci. Není omezen místem, tak jak tomu bylo dříve. Člověk nejprve musí poznat sám sebe, zkoumat své nitro (to Bauman nazývá narcismem, typickým pro tekutou modernitu), aby se mohl otevřít ostatním. Je to pouze krok k tomu, jak vytvořit pevné vztahy. Individualismus nepokládá za negativní jev, ale

¹⁸ viz. Giddens, A. *Třetí cesta: obnova sociální demokracie*. Praha: Mladá fronta, 2001. ISBN: 80-204-0906-8

zdůrazňuje, že musí být doprovázen zodpovědností každého jedince za vlastní život a za život svých potomků. Pojítkem rodiny přestaly být „věci“ (tj. majetek a dědictví), ale vztahy a city. Současná rodina tak představuje svazek mezi dvěma svobodnými individui, současné partnerské vztahy Giddens nazývá termínem „čisté vztahy“. Je to vztah založený čistě na emocionální komunikaci páru, v němž je prospěch a uspokojení z této komunikace jediným důvodem pro jeho trvání. A právě fakt, že manželství (případně rodina nebo partnerský vztah) záleží pouze na emocích a na dohodě mezi partnery, ho v dnešní době činí tolik zranitelným, nestabilním a zrušitelným.

Závěr

Ve své práci jsem se pokusila vysvětlit názory Giddense a Baumana na modernitu a její vývoj. Oba vidí vývoj modernity jako velice rychlý proces. Bauman dokonce tvrdí, že modernita byla ukončena a vystřídána postmodernitou. To znamená, že moderní instituce i společenské uspořádání se natolik změnilo, že již můžeme hovořit o novém období, o postmoderním uspořádání společnosti. Giddens s takovým názorem nesouhlasí a tvrdí, že stále žijeme v modernitě, jen zažíváme její radikalizaci, kdy je její vliv větší než kdykoliv dříve. Tady spočívá rozdíl jejich pohledu na naši společenskou situaci. Není to ovšem jediný rozpor v jejich názorech. Oba se sice zabývají podobnými, často stejnými problematikami, ale shodu v jejich názorech je těžké najít.

Po přečtení Baumanových knih není těžké upadnout do stavu určité skepse. Jeho názory na modernitu se velmi často opírají o vyzdvižení uspořádání společnosti, které existovalo v období pevné modernity. Takové uspořádání se podle jeho názoru „rozplynulo“ při přechodu k tekuté modernitě a s ním i všechny pevné struktury, sociální formy jako jsou vzorce chování, instituce, normy, jež sloužily jako referenční rámec pro jedincovo jednání. Tím pro něj vznikla celá řada možností, jak svůj život uspořádat podle sebe, ale také větší nejistota, osamělost a bezmocnost. Jedinec se nemůže opřít o nějakou kolektivní základnu, o sociální instituce, které byly rozbity při zániku solidárního jednání, jež bylo nahrazeno soutěživým jednáním, nutným pro volný trh. Jedinec je tedy nechán v dnešním světě napospas, veškerá rozhodnutí musí učinit sám a proto často dochází k situacím, kdy jedinci nezvládnou tíhu odpovědnosti.

Najít nějaké pozitivum, nějakou světlou vyhlídku do budoucna, je u Baumana velice těžké. Nenabízí žádné konkrétní řešení, jak bychom se z takové situace mohli vymanit. Možná kdybychom se pokusili vrátit zpět do období pevné modernity, jedinci by našli ztracené identity a národní státy by získaly zpět svou moc, svět by tak byl uspořádanější a stabilnější. Toto je ale podle mého názoru nemožné, jelikož vývoj společnosti zastavit nelze.

Naproti tomu Giddens předkládá několik možných cest, jakými by se společnost měla vydat, aby se co nejlépe zamezilo růstu rizik a nebezpečí, která přišla hlavně s globalizací. Podle něj se společnost se všemi svými institucemi pouze vyvíjí, nedochází k žádnému jejich úpadku, pouze se přizpůsobují dané situaci. Podle něj by tak vývoj měl

pokračovat i nadále s tím, že bránit globálním vlivům již není možné a proto je důležité se jim přizpůsobovat. Například tak, že budeme tvořit instituce, které budou mít celosvětový vliv a nebudou tedy působit pouze na národní úrovni. Velký důraz Giddens klade na nadnárodní organizace a vznik nadnárodní vlády, která by světu opět dodala ztracenou kontrolu a uspořádanost. Giddens vidí „spojení světa“ jako velké plus, mluví dokonce i o tom, že by mohlo dojít ke konci válek, jelikož by neexistoval žádný nepřítel, proti kterému by se bojovalo. To už je až velký optimismus, ale když mluví o koordinovaném globálním řádu, o vzniku systému planetární péče a vzniku socializovaného ekonomického uspořádání není těžké tomu uvěřit.

Použitá literatura:

Bauman, Z. *Globalizace*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0817-7

Bauman, Z. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2005. 80-204-1195-1

Bauman, Z. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0966-1

Bauman, Z. *Tekuté časy*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1656-0

Bauman, Z. *Svoboda*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-432-4

Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Slon, 1995. ISBN 80-85850-12-5

Giddens, A. *Důsledky modernity*. Praha: Slon, 1998. ISBN 80-85850-62-1

Giddens, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1995. ISBN 80-7203-124-4

Giddens, A. *Třetí cesta: obnova sociální demokracie*. Praha: Mladá fronta, 2001. ISBN: 80-204-0906-8

Giddens, A. *Unikající svět*. Praha: Slon, 2000. ISBN 80-85850-91-5

Petrusek, M. *Společnosti pozdní doby*. Praha: Slon, 2007. ISBN 978-80-86429-63-2